

פ ס ק א י'

ויהי בשלח.

(א) ויהי בשלח פרעה וגו' (שמות י"ג י"ד), (ב) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יושלים אתו, (משלי ט"ז ז') (ג) ר' מאיר, אומר זה הכלב, (ד) רעייא חלבון חלב, אתא חיוויא ואכל מיניה, (ה) חמתיה כלבא דיתבון למיכל, שרי נבח בהון, ולא אתבוננון, לסופו קם ואכל ומת, (ו) וקברוניה, ועברון ליה נפשא, עד ברוך מתקריא נפשא וכלבא.

(ז) ר' אבהו אול לקסרין, ואיזרמן גביה דר גברא, ואייתיב כלבא לגביה, א"ל כל הדין בוינא אנא שלים לך, א"ל מרי טיב סגי אנא שלים ליה, חד זמן עלון שביאים לקרתא, ואתא חד מנהון ובעי למישבב עם איתתי וקם ואכיל ביצויי. (ח) ור' יהושע אומר, ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יושלים אתו זה הנחש, (ט) דחד בר נש שחיק תומא, אתא חיוויא דמורא ואכיל, חמתיה

הערות ותקונים.

(א) ויהי בשלח, היא קריאת החורג לשניי של פסח, כמאמר (תנילה ל"א ח'). וי"ט האחרון של פסח, קורין ויהי בשלח, ופירש"י לפי שנים ז' של פסח, אמרו שיהי על הים. (ב) נרצות, התחלת הפסקא הזאת עד אחריו לאלהים, חסר נכ"י הרש"ל ז"ל, כמו שאמרתי למעלה. בפסקא זכור הערה קפ"ט. שנמשך מן הכ"י הזה, סוף פסקא זכור, ושם פסקות אחרים, והתחלת פסקא ויהי בשלח. ואני מלאתי את המסרין הזה, מתוך כ"י כרמולי, ומונח ג"כ לנכון נכ"י אקספארד. (ג) ר' מאיר אומר, נשנה בירושלמי תרומות פ"ח סוף ה"ג. (ד) רעייא חלבון חלב, נכ"י אקספארד צטעות רעיה חלבון חלב. וז"ל שם כמו שהוא לפנינו, ובירושלמי שם. ופי' רועים חלבון חלב, ונח נחש ואכל ממנה, וכאשר ראה הכלב שהרועים יושבים לאכול, החל לננות, לרמוח להם לבל יאכלו מההלב, ובראשו אשים מנינים, אבל הוא צעזעו ומת, וקברוניה ועשו לו ציון על קברו למזכרת בירושלמי שם, המוסחא והוא כלבא מוסחל ביה, כד אתון יכלון משרי נבח בהון. (ו) וקברוניה וענדין ליה נפשא כו', הסיום הזה איננו בירושלמי, והר"ז מהר"ם די לוחאנו ז"ל בסוף ספרו המעריך, צמעות סיומן י"ג הביא הספור הזה מירושלמי, בשפת עברית, הרועים חלבון חלב, ונח נחש ואכל ממנו, והיה הכלב רואה, כשנאו הרועים לאכול, התחיל ינח בהם, לומר שלא יאכלו והם לא הבינו, קם הוא ואכל ומת, ובפסקתא מוסף שהרועים קברוניה, וזנו לו נפש על קברו, והוא נקרא נפשא דכלבא, עכ"ל. עיניו הוראות שהיה לפניו הפסקתא הזאת. ובעל פ"מ בירושלמי שם, חשז שהכוונה שהרועים אכלו ומתו, ונאמת אינו כן, רק מוסב על הכלב. (ז) ר' אבהו אול לקסרין, בירושלמי, ונכ"י אקספארד, מונח הספור הזה אחר עונדא דחד צר נש ענד תוס שחיק, אולם הסדר אחר לפנינו פה נכ"י כרמולי הוא יותר נכון, כי גם המעשה הזאת מוסב על מאמר ר' מאיר שדרש גם חיוני על הכלב. ובירושלמי שם חסר צראש ר' אבהו אול לקסרין והני שם הוא כן, חד צר נש זמין חד רב, ואח"כ כלבא גביה. א"ל ציון אלה חייב לך, א"ל רב טיב אנא משפס ליה, צדין עלין לקרתא, עאל חד מנהון צעא מניכס איחתי, ואכל ציני. ולדעת י' לתקן צ"ל מינא איחתי, וגם המאמר הזה מונח צמערך שם צלשון עברית, ח"ל איש אחד הזמין חכם אחד לאכול, והוא צי צלשון חלש, אמר לו החכם וכי ציון נחציני לך, שאתה מוסיף הכלב חלש, ח"ל ח"י לא לצותך עשיתי, אלא לכבודו, שאני חייב צבדוהו כי פעם אחת נכנסו שוללים לעיר, ואחד מהם רצה לאנוס את אשתי, וקפץ עליו זה הכלב ואכל האנר שלו וציניו עכ"ל. (ח) ור' יהושע, בירושלמי תרומות פ"ח ה"ג, ונכ"י אקספארד הני. ור' יהושע בן לוי, ובמדרש צ"ר ריש פ"ד, ר' שמואל אחר זה הנחש. ונכ"י רש"י שם הני' א"ר שמואל בר נחמן, ולפנינו מונח נשם רש"י המאמר ברצות ה' דרכי איש זה יצר הטוב, ובמדרש שם, הוא צמס ר' יהושע בן לוי. (ט) דחד צר נש שחיק תומא, נכ"י אקספארד הלשון משונה. ופי' איש אחד שחיק טום, ונח נחש

ויהי בשלח

פ

חמתיה חיוויא דביתא, שרי (י) מתרתר עפרא עליהון, ולא אתכוננון, לאספו זרק גרמיה לנווה. (יא) ר' יוחנן אסר בר צות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו זה אשתו, דכתיב אויבי איש אנשי ביתו (מכה ו' ו') וביתו זו אשתו, (יב) רא"ד יוחנן אשתו של לסטם כלסטם, ואשתו של חבר כחבר, (יג) ומעשה באשה אחת שקבלה על בעלה לדיין, וחייבו להחיו את ראשו, לאחר זמן מצא עליה (יד) עילא ודרגה.

(טו) ר' שמואל בר נחמן אמר, ברצות ה' דרכי איש, זה יצר הטוב, גם אויביו ישלים אתו, זה יצר הרע, בנוהג שבעולם אדם גדל עם חבירו (טז) שתיים שלש שנים, אח"כ הוא קושר לו אהבה וחובה, וזה גדל עם האדם מעווייו ועד זקנותו, (יז) ואם הוא יכול להפילו בתוך כ' שנה מפילו, וכן בתוך מ', או בתוך ס'

הערות ותקונים.

ההר ואכל ממנו, וראה נחש הצית, והחל להקד עפר עליהם, לבל יאכלו האנשים ממנו, וכראותו שאינם מניבים, הפיל את עצמו לתוכו. וצירושלמי תרומות שם, קד נר נש עניד תוס שחיק גו צייתיה, ולתחל חיויל דטור ואכל מנייה, והוא חיויל דנית ומסתכל ציה, לתון צני ציית מוכל מנייה, מישרי מתרתר עליהון עפר, ולא לתנוון וקלק גרמיה גויה ע"כ. וכן נשנה המאמר הזה במדרש צ"ר ריש פנ"ד. ברצות ה' דרכי איש, ר' שמואל אמר זה הנחש, תנא ר' חלפתא אומר הנחש הזה להוט אחר השום, ומעשה נחש אחד שרד מן ההר לצית, ומנא קערה של שום, ואכלה והקיא נחובה, וראה נחש שצצית ולא היה יכול לעמוד לו, כיון שיצא אותו הנחש. יצא הנחש של צית ומילא אותה עפר, ע"כ. ולדעתי במדרש שם, תנא ר' חלפתא אומר הנחש להוט אחר השום" האספת אחד המעתיקים היא שמונא כן בצורה מדרש, והוא אך תוספות בלזר, והופעת אור על המעשה הזאת. ומאמר ר' מאיר, ומעשה הכלב, חסר במדרש שם. ועין צפ"י המיוחס לרש"י במדרש שם, שהציא הפסיקתא. ח"ל כמו שפורש בפסיקתא שאותו שהקיא ארס נקערה נחש חרף היה, וכן עוד שם, ומפורש בפסיקתא ולא איתרגש בו". אולם לפנינו בפסיקתא, לא נמונא הלשון ולא איתרגש. וכן צדי משה במדרש שם, הציא המאמר הזה צנש הפסיקתא בצריכות, ח"ל בפסיקתא רחמינו נוף המעשה ונומא דעוצל הכי הוי, שהיה נקערה שום נשחקת והנחש ירד מן ההר, והקיא ארס לתוכה, וראה הנחש של הצית והיה רצה לגרש את הנחש הנא מן ההר, ולא היה יכול לעמוד כנגדו, שהנחש הנא מן ההר היה יותר חריף וחזק, מן אותו שצצית, והנחש שצצית היה אוהב לצעל הצית, והיה להנחש צער שיאכלו צני הצית, וכיון שיצא הנחש ירד נחש הצית, ומלא את האוכל עפר, כדי שלא יאכלו צני הצית, עוד מפורש שם, ולא איתרגשו צני הצית, למוף זרק גרמי לגציה, כדי שלא יאכלו. ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, שאף הנחש היה מסייע לו בצעת עת רגיו עכ"ל הפסיקתא, מזה תראה שגם לפני הרב צעל יד משה, היה המאמר בצריכות בפסיקתא. (י) מתרתר, מונא בערוך ערך תר, ח"ל בפסיקתא ויהי בשלח מתרתר עפרא, פ"י משליך עפר עכ"ל. (יא) ר' יוחנן, צ"ר שם מקומו בראש המאמר. (יב) דאמר ר' יוחנן אשתו של לסטם כלסטם, ואשתו של חבר כחבר, זה חסר במדרש שם, וצ"י אקספארד צטעות אשתו שללו. סטים פליסטים, צ"ל של ליסטים כלסטים, והמאמר אשת חבר כחבר נמונא גם בצנלי שנועות ל' ע"צ. (יג) ומעשה נחש, צ"ר פליד מעשה נחש, שצנלה על צעלה לשלטון, והתח את ראשו, ויחא אף התח את ראשה, צפ"י המיוחס לרש"י במדרש שם, הציא את הפסיקתא ח"ל ומפרש בפסיקתא לאחר זמן מנא הדיין עילה עליה והרגה, לפי שלא חתלה על צעלה ע"כ, ומונא ג"כ צמ"כ צנש רש"י. (יד) עילא, פ"י עליה, עול און, חרגס עילא. עין מתורגמן שרש עלה, וצדיאל ר' ה', הוו צעין עלה. (טז) רש"י אמר ברצות ה', במדרש צ"ר פנ"ד, ר' יהושע צן לוי אמר, זה יצר הרע, צ"ל רש"י אמר ברצות ה' דרכי איש זה יצר הטוב, גם אויביו ישלים אתו זה יצר הרע, ועין לעיל הערה ח. (יז) שתיים שלש שנים, צ"ר, וצ"י אקספארד הנוסחא שתיים שלש שנים נכרך. (יח) ואם הוא יכול להפילו בתוך כ' שנים, וצ"י אקספארד הנוסחא, וצ"י יום ויום דונה להפילו, ואם אינו יכול להפילו בתוך י' שנים, מפילו בתוך כ' שנה, מנא להפילו בתוך שנים שנה מפילו, בתוך

ויהי בשלח

ס', או בתוך פ', עד יום מותו, (יח) אמרי עליו על יוחנן כ"ג, ששימש בכחונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי, והוא שאמר דוד, כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחוק ממנו (תהלים ל"ה י') זה יצר טוב, מיצר הרע, ועני ואביון מנחלו (שם) (יט) וכי יש גולן גדול מזה. (כ) ר' ברכיה היה קורא עליו, אם רעב שונאך האכילתו לחם (משלי כ"ה כ"א) (כא) זה מלחמה של תורה, ואם צמא השקרו מים, מימיה של תורה, (כב) מפני מה כי נחלים אתה תותה על ראשו וה' ישלם לך (שם) אל תקרי יושלם, אלא (כג) וישימנו, ור' ברכיה, גם אויביו ישלים אתו, (כד) לרבות מויקי ביתו כגון זבובים ויתושין ופרעושין, (כה) ורבנן אמרי, ברצות ה' דרכי איש, אלו ישראל, דכתיב כל איש ישראל, (דברים כ"ו ד') כשהיו במצרים כיון שבאתה השעה להניאל, גם אויביו ישלים אתו, זה פרעה שכתוב בו, אמר אויב אדרוף אשיג אולק שלל, (שמות ט"ו ט') את מוצא כיון שבא משה אצל פרעה, ואמר לו כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני (שמות ח' ט"ו), אמר אותו רשע, מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח (שם ה' ב'), הפה שאמר לא ידעתי את ה' וגו', הוא היה מחור על היכליהם של ישראל, ואמר צאו לשלום, לכו לשלום, לכך נאמר, ויהי בשלח פרעה את העם:

(כו) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ברוב עוז יכחשו לך אויבך (תהלים ס"ז ג') א"ד

הערות ותקונים.

נתן שמונים שנה מפילו. (יח) אמרו עליו על יוחנן. זה חסר צ"ר שס. ופי' המיוחס לרש"י שם הניח זאת צ"ס הפסיקתא, וכן הניח המ"כ שם צ"ס רש"י דברי הפסיקתא. והמאמר נחל גם צ"ס נצלי נצרות כ"ט ע"א יומא ט' ע"א. (יט) וכי יש גולן גדול מזה, צ"ר שם ח"ר אחא וכי יש גולן כ"י. (כ) ר' ברכיה היה קורא עליו, המלות האלה חסרות צ"ר שס, וגם הנוסחא ואמר שלמה אם רעב שונאך כ"י. (כא) זה מלחמה של תורה, צ"ר שם וצ"י חקספארד, הנוסחא מלחמה של תורה, המד"א לכו לחמי צלחמי, ואם נחל השקרו מים המד"א הוי כל נחל לכו לחמי, וכן צ"ר שס. מוכה ל"ז ע"א, האכילתו לחם, העריתו מלחמה של תורה. דכתיב לכו לחמו צלחמי השקרו מים. תורה, דכתיב זה הוי כל נחל לכו לחמי ע"כ. ונתניה (י"ד ח') כל תשען לחם, אלו נעלי תלמוד של לכו לחמו צלחמי, פירש"י אלו נעלי תלמוד שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם עכ"ל. ואולי כוונת הדרשה שדרשו מלת לחם ענין מלחמה והוא מלחמה של תורה כמו שהנחת, ולפי פירש"י נתניה שם צ"ל בכל המקומות זה לחמה של תורה, צמקום מלחמה של תורה. (כב) מפני מה כי נחלים אתה תותה על ראשו, זה חסר צ"ר שס. (כג) וישימנו, עיין סוכה י"ז ע"א ופירש"י שם וישימנו לך שיהא שלם יצרך עמד ואוהבך, ואל ישיאך לחטוא וליאבד מן העולם. (כד) לרבות מויקי ביתו, ר"ל מלת גם היא לרבות ע"י הכלל המונה דלחמי וגמין דבויי מינה. (כה) רצון אמרי, כל הדרשות על המקרא הזה עד כה, הוא אך צעור הדרשה האחרונה הנדרשת על פרעה, שהוא הניח אשר עליו חסוד הדרש הזה, וגם צמדרש צ"ר שם כל הדרשות על הכתוב הזה, הן צעור הסיוס נצרות ה' דרכי איש זה אצרהם שנקרא איש דכתיב צ"י מארץ מרחק איש ענתי (ישעיה מ"א י"א) גם אויביו ישלים אתו, זה אצמלך ע"כ, כי הוא מענין הפרשה החזונית שס. (כו) אמרו לאלהים, צ"י הרשד"ל, פה הוא התחלת הפסקא הזאת וחסר שם עד המאמר הזה, כמו שאמרתי לעיל הערה ז' גם צעל פסיקתא רצתי (פסקא ויהי צלחתי) התל את הפסקא במאמר הזה כך פסח ר' נתנאל צריני אמרו לאלהים כ"י, ונפסיקתא רצתי לפנינו נחל רק התחלתה, וכל הפסקא עד סופה חסר שס. והמאמר מהפסיקתא מוצא צילקוט צא רוח קפיו, וצ"י צלחתי רצתי רכ"ה, וכן נשנה צמדרש שח"ר פ"כ, צמאמר ד"א ויהי צלחתי פרעה, הה"ד אמרו לאלהים, וכן ראוי לתקן לפנינו בפסיקתא [ד"א ויהי צלחתי הה"ד] אמרו לאלהים, וכן נשנה צמק מדרש אסתר, וצמדרש ש"ט וצמור כ"י, ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן ר' שמעון צר יצחק, לשנינו של פסח הפיוט אמרו לאלהים כ"י, נהרגים הורגים את הורגים, ונלצים נלצים את נלצים, ונשקעים שוקעים את שוקעים כ"י.

(כו) א"ר יוחנן אמרו (כח) לפעלא טבא אישר, מה נורא מעשיך, מה דחילין (כט) אינון מנגנייה דירך, הנדרגין הורגין את הורגיהם, והנצלבין, צולבין את צולביהן, (ל) המשוקעין שוקעין את שוקעיהן, הפה שאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכיהו (שמות א' כ"ב), הושלך לים, שנאמר מרכבות פרעה וחילו ירה בים (שם ט"ו ד'), (לא) שאר קיטעה דכותה קמיתא.

תת

הערות ותקונים.

(כו) א"ר יוחנן, וכ"ה זכ"י אקספארד וכרמולי, ובמדרש אסתר שם וזילקוט בשלח רמז רכ"ה חסרים שתי המלות האלה, ובפסיקתא רבתי פ"ט ובשמ"ר הנוסחא א"ר יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ובמדרש ש"ט מזמור כ"ב, וילקוט שם רמז קפ"ה לאחר ר' אליעזר בנו של ר' הגלילי אמר, ור' יוחנן לא חזר שם. (כח) לפעלא טבא אישר, זכ"י כרמולי וזילקוט בא שם, ישר, וזילקוט בשלח אישר, ובפסיקתא רבתי ובשמ"ר ישר כתר. ובזכ"י אקספארד נטעות אמור לפעלא טבא אל ישראל, מן המלה ישר עשה המעתיק ישראל, והוסף מלת אל. ופי' לפועל טוב אמורים לו ישר כתר, ואישר לשון ירושלמי הוא, כמו וחרגא אמר אישר (ירושלמי שביעית פ"ה סוף ה"ד). (כט) אינון מנגנייה דירך, כ"ה זכ"י אקספארד, וגם זילקוט בשלח חזל בפסיקתא רבתי, ובשמ"ר, חסר זה. ובזכ"י כרמולי מנגיא ג"ל מנגניא, ומוצא נערך ערך מנגנין בשם הפסיקתא פסקא ויהי בשלח. ופי' ערמות, וע"ש במוספי ונערך מנגון, שהמלה היא וינית *μύγαντες* פי' תתולה ומעשה ערמה, ובגלילין ילקוט בא שם נרשם, פי' המנלות" ובגלילין ילקוט בשלח נרשם "פי' סיבות אשה מונית" ובמדרש אסתר שם. מוצא פנימה אל תוך המדרש "פירוש אותות שלך" והוספה חינוכית היא מאחד המעתיקים, ובמדרש ש"ט שם, כתב המפרש "פי' הנאמנות", בעלם מוזנו הפי' הנכון, והמלה הזאת שגורה במדרשים, לדוגמא עיין בר' פייגא, כמה מנגלות עשיתי. וכתב המ"כ נערך משמע עיין מכה ומיתה ע"כ, אולם אין שם ואריות למשמעות הזה נערך, ובשמ"ר פי"ה, אזכרה בניתי כו', ומנגנין שעשית למזרים. ובתחומא ר"ש נדר, אם הופך אני מנגנין שלו, ונז"ר פ"כ כיון שנקב פרעה לישב על הכסא של שלמה לא היה יודע מנהגיו הכיבו ארי ושברו כו', ואין ספק שג"ל מנגנין שלו במקום מנהגיו וכן הוא לכונן בתחומא ר"ש ולתחקן, ופה יש להעיר צנמא ע"ד ד' ע"א, אמר הקב"ה אנקש בניני שלום אם יש להם זכות, פירש"י בספר זכרון מעשיהם, ותכתי התום" שם ד"ה בניני, פי' המעשה שלהם מה נורא מעשך (תהלים ס' ג') מתרגמין מה דחילו אינון מנגיניא דילך עכ"ל. הנה מלבד שהמ"ס מן מנגיניא היא שרשית, תשנו חכמי התום" שהוא תרגום המקרא, לכן כתבו ומתרגמין, אולם הערוך מציא לשון הפסיקתא, מה נורא מעשך, מה דחילין אינון מנגיניא דירך, חזל לא התרגום כי התרגום תרגם, מה דחילין הטון עונדך, ותכתי התום" לא דקדקי היטב בלשון הערוך. (ל) המשוקעין כו', מלשון תשקע צלל (ירמיה נ"א ס"ד) ענינו טביעה, וזה חסר בשמ"ר שם, ובפסיקתא רבתי נטעות השמידים משמידים. (לא) שאר קיטעה, דכוותה קמיתא, זה דברי המעתיק וקיטעה ענינה כריתה ותחוד בלשון חז"ל ור"ל השאר מקוטע, דכוותה קמיתא, שענין זה כבר כתוב למעלה, ובזכ"י אקספארד נטעות, שאמר קיטעה דדנתי קמיה, ג"ל שאר קיטעה דכוותה קמיה, ובזכ"י כרמולי, לא קרר המעתיק, וכך הוא שם: כך אמר פרעה מי ה' אשר אשע בקיולו, חזר ואמר ה' ידעתי, והפה שאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכיהו, הוא ענינו הושלך ליאור, שנאמר מרכבות פרעה וגו'. והפה שאמר לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח, ה"ו מחזר על פתח היכליהם, ואמר להם נא לשלום לכך נאמר ויהי בשלח פרעה ע"כ, וכן היה כל הסיוס הזה גם בזכ"י הרש"ל, ובזכ"י אקספארד, והמעתיק קצר בלשונו מפני שכבר אמור למעלה, ועיין זילקוט ר"ש בשלח רמז רכ"ה בשם הפסיקתא והתחומא נוסחא אחרת. המשתקעים צ"ס שוקעין את שוקעיהן, צרוב עתך יכתשו לך איינך, יאקרו ויעשו אויבים כחשים. ונזכרנו אמר (דניאל ג' כ"ה), צריך אלהיהו די שדך מישך ועבד נגו, סתמך אמר, מי בכל אלהי הארצות וגו'. לא זו משם עד שכתב שנאמר (דנ"ג ל"ב כ"א) ויש צנוט פנים לארצו. פרעה אמר, לא ידעתי את ה', נעשה כחשן, שנאמר ה' הצדיק, הוא אמר גם את ישראל לא אשלח, והוא נענשו שלכן, שנאמר ויהי בשלח פרעה ע"כ. ועיין בשמ"ר פ"ה, ובפסיקתא רבתי

תחת נערה במבין מהכות כסיל מאה (משלי י"ז) (לב) תני ר' ישמעאל, לכלך שאמר לעברו צא והביא לי דג מן השוק, והלך והביא לו דג מבאיש, אל חייך, חרא מן תלת לא (לב) פלטה לך, או (לד) סיריות אתה אוכל, או (לה) מאה בורדליון אתה לוקה, או ממון אתה נותן, אמר אני אוכל סיריות, לא הספיק לאכול סיריות, עד (לו) שנקמה נפשו עליו, אמר אני לוקה, לא הספיק ללקות חמש בורדליון, עד שאמר אני פורע את הממון, נמצא אוכל סיריות ולוקה ומשלם ממון, כך אמר הקב"ה לפרעה הרשע, חייך עשר (כז) קטפרם את לוקה, אלו עשר מכות, וממנוך אתה נותן, שנ' וינצלו את מצרים (שמות י"ב ל"ו) וישראל אתה משלח, לכך נאמר ויהי בשלח פרעה.

(לח) הכמכת מכהו הכהו אם כהרג הרגיו הוהג (ישעיה כ"ז ו') ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר, במקל שדכו המצריים את ישראל בו לקו, ור' נחמיה אמר (לט) באיספטר שדכו המצריים את ישראל בו לקו, במאסאה בשלח

הערות ותקונים.

רנתי פי"ט, פסקא ויהי גלטה. (לב) תני ר' ישמעאל, הכוונה על המכילתא, שהיא צרייתא דר' ישמעאל וכן הוא צלמות צמכילתא גלטה פי"א, פ' ויהיך לנצ פרעה, ומונא צילקוט גלטה רמז רכ"ה גס הפסיקתא. (לב) לא פלטה, ר"ל לא תמלט מלי משלטה דגרים האלה, כמו פלטה נפשי (תהלים י"ז י"ג) ונכ"י אקספארד חסרה מלת "לא". (לד) סיריות, נכ"י אקספארד סריות, ונכ"י כרמולי דג אתה אוכל וט"ס הוא, ופי' סיריות דגנר נגאש, ולא הנאיש, תרגומו ולא סרי, וצילקוט גלטה גס נרסס נגדו, פי' דגנר נגאש" וזח"כ נרסס פי' לא תנגל מלחת מנ". ונהיך הסדר מלחת המעתיקים נטעות, כי הפי' השני מקומו גראש, ומוסב על לא פלטה לך. (לה) מלח בורדליון, נכ"י אקספארד נטעות מלח מדוליון. ונכ"י כרמולי מלח מלקות תלקה, וצמכילתא גס, או תלקה מלח מכות, וצילקוט גלטה בורדליון, ז"ל צהיך האותיות בורדליון. ומונא צערך ערך צרדל, ח"ל ויהי גלטה, או סריות אתה אוכל, או מלח בורדליון אתה לוקה, או ממון אתה נותן, וכתב גס המוספי פי' מכות, גלשון המוני של יון קוראים לשוט ורצועה צרדלו ע"כ. והרמ"ל ציין ראה גרדילו, אולם הפשטי גס, ולא מנאמיה, גס נקשתי המלה שהניא המוספי צמדרסי מלון יונית ולא מנאמיה, רק זאת רחמי *αλυσσας* ציוני הוראחה ען ענ שמכן צו (ק"לע צילע). לכן נראה להניא מלח בורדליון, וכן העיר המצניז, ומנאמיה המלה הזאת עוד פעם אחת צמדרס צמ"ר פי"ג, משל למטרונה כו', שוטים וצרדילא כו'. ורחמי צמערך ערך צרדל, הניא את המאמר הזה מלח בורדליון אתה לוקה. וכתב פי' מכות, אך לא ציין מקומו ולא נתן טעם לפירושו. (לז) שנקטה נפשו, פי' שנמלס לו חייו, מלשון נקטה נפשי צמ"י (איוז י"א). (לז) קטפרס, כ"ה צילקוט גלטה גס הפסיקתא, ונכ"י אקספארד קטפרס, ונכ"י כרמולי קטרפס, ואנייה נטעות, וז"ל קטפרס, כמו שהוא לפנינו, ומונא גס צערך ערך קטפרס גס פסקא ויהי גלטה. והניא גס מאמר וי"ר [פי"ת] צי"ד נותן קטפרס, והקצ"ה ניתן קטפרס. הצי"ד ארבעים יכנו לא יוסף. ומנאמיה המלה הזאת גס צמדרס צמ"ר פ"ל איתו שזרק אשן, צחקיון של מלך, לקה קטפרס, ועוד גס לוקה כ"ד קטפרס ושחק, וכן צמדרס צמ"ר פי"ג מלך צו י"ז לו קטפרס, אף האלהים י"ז לו קטפרס, והמלה היא יונית *καταφορά*, ופי' מכות גדולות כמ"ס המוספי. (לח) הכמכת מכהו, מונא צילקוט גלטה רמז רכ"ז גס הפסיקתא, כי הציין צראש הפרשה מוסב גס על זה, וכן מונא צילקוט ישעיה רמז ש"ג, צמאמר הכמכת מכהו, והציין פסיקתא חסר גס. (לט) באיספטר, ז"ל באיספטי, כמו שהוא לנכון נכ"י אקספארד, וצילקוט גלטה, ורסוס צילקוט צנדו "חסר גלע" וצילקוט ישעיה רמז ש"ג. באיספטי, נוספה הקי"ף נטעות הסופר, ומונא צערך ערך אכפטי, אך צלחה שגוים ונריך לחקס כי ז"ל, נפסיקתא דויהי גלטה, ר' נחמיה אמר, [ז"ל ר' יהודה אמר] צמקל שכהו את מצרים צו לקו, [מסר ר' נחמיה אמר] באיספטי שכהו מצרים את ישראל צה לקו שזאמר צמאסאה צמאה סאה, פי' חרב קורין צלע"ז איספטי עכ"ל, וכוונתו גלשון איטליא *spada*, וכן היא צרווי *spatha* וציונית *σπάθα* פי' חרב רחב, ונכ"י כרמולי חסר מן הכמכת מכהו, עד ור' נחמיה, ומתחיל ור' יודן אמר צמקל שזלקן מצרים את ישראל

בשלחה חריבנה (שם שם ח') (ם) לקה ואח"כ שלח, לכך נאמר ויהי בשלח פריעה, (מא) אל תרבו תרברבו נבונה נבונה יצא עתק מפיכם וגו' (שא ב' ג') ר' אלעזר ור' יהושע בן לוי ורבנן, חד אמר (מב) באמטיתא דאמיטון בה איתמט להון, (מג) באכרעתא דאכרעתון בה אתכרע להון. וחרגא אמר בהבשילא דבשלין בה איתבשל להון, כמר"א ויוד יעקב נזיר (בראשית כ"ה כ"ט), ורבנן אמרי במחשבה רחשבו איתחשב להון, הה"ד וכי יויד איש על וגו' (שמות כ"א י"ד), עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים (תהלים קמ"ו ז') עושה משפט לעשוקים אלו ישראל בה אמר ה' צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדיו (מדר) גאל חוק ה' צבאות שמו (מה) יריב ריבם (ירמיה נ' ל"ג ל"ד) הפה שאמר כל הבן הילול (שמות א' כ"ב) (מו) שאר קיטעא דכותה קמיתא.

(מז) גן נעול אחותי כלה, גל נעול מעין תתום (שה"ש ד' י"ב) ר' יודה ב"ד סימון בש"ד יהושע בן לוי, למלך שהיו לו (מח) בנות בוגרות, ולא (מט) נפנה להשיאן, והלך לו למדינת הים, ושהה שם שנים הרבה, עמרו הבנות (נ) ונתעסקו בעצמן

הערות וקוננים.

ישראל צו לקו, שנאמר צפאסא צפאסא תריצנה צפאסא סאה, תני גז"ר מחיר, צמדה שארס מורד מודדן לו, צפאסא לקה ואח"כ שלח, שנאמר ויהי צפאסא, ע"כ מלמד אשר קטע המעתיק את ראש המאמר, חסר אותו גם צלמנעיתו, וכלה אותו צסוק דגרי ר' נחמיה צפאסא וכי. (ם) לקה ואח"כ שלח פה חסר, וכנ"ל, צפאסא סאה, תני גז"ר מחיר צמדה שארס מורד מודדן לו, צפאסא תריצנה, לקה ואח"כ שלח, כמו שהוא לכונן צכ"י אקספארד, וכרמולי, וצילקוט צפאסא, וישעיה סס, ועיין סוטה ח' ע"ב, וצפאסאדרין ק' ע"א, וירושלמי סוטה פ"א ה"ז, ותוספתא סוטה פ"ג. (מא) אל תרנו, כ"ה צכ"י אקספארד, אל צכ"י כרמולי מתחלת הדרשה הזאת על המקרא, כי צדצר אשר זוד עליהם (שמות י"ח י"א) והיא יותר נכון לענין הדרוש, וצילקוט צפאסא סס, חסר כל המאמר הזה עד גן נעול. (מב) צלמנעיתא, צכ"י אקספארד צמטתא דאמיטון צה איתמט להון, וצכ"י כרמולי צמטתא דאמיטון איתמטלתון, ומוצא צערק ערך מט צ', ח"ל וצפסוק [ו"ל וצפסוקתא] ויהי צפאסא פריעה צמטה דאמיטון איתמטלתון פ"י צמה שרנו להמיט צמטוטון. ויש מפרש צמטה שרנו להכיות צו הוכו עכ"ל. וראיתי צתולדות ר"ג הערה כ', שכתב ג"ל הכונה שעשו פעל מן מוט שהוא קנה של מאזנים, ור"ל צמטקל ששקלו ולא כפירוש הערוך עכ"ל. (מג) צאכרעתא, מוצא צערק ערך כרע צ', ח"ל צפסוקתא דויה צפאסא צאכרעתא דאכרעתון איתרע להון ע"כ, והנה לפנינו פה גם צכ"י אקספארד הוא מחמר ר' אלעזר, ותוספות צאור לדגרי הרשונים צלמנעיתא וכי. אל צכ"י כרמולי, מחמר ר' יהושע צ"ל הוא. וכן היא הנוסחא סס, ר' אלעזר חומר צמטתא וכי. ר' יהושע חמר צהכרעה דהכרעתון איתכרע להון, ורבנן אמרו צקדירה צצצלו צה צצצלו שנאמר ויוד יעקב חיד, ו"א צצצצצתא דחצנן איתצצנן להון, דכתיב וכי יוד איש על רעהו ע"כ, וכאשר הוא לפנינו, וצכ"י אקספארד, יותר נכון, וצנמרא סוטה י"א ע"א, נתייחס המאמר צצצצצל צכ"י לרי' אליעזר, כי ז"ל צנמרא סס, דא"ר אליעזר חיל דכתיב כי צדצר אשר זוד עליהם צקדירה צצצלו צה צצצלו, חיל משמע דהיל זוד ליצא דקדירה הוא דכתיב ויוד יעקב חיד ע"כ. וצפאסאדרין ס"ט ע"א הגיר' ליצא דצצלי הוא. (מדר) גאל חוק, צ"ל גאלס חוק. (מה) יריצ רינס, צ"ל ריצ יריצ את רינס. (מו) שאר קיטעה כו'. עיין לעיל הערה ל"א וצכ"י אקספארד שאר קיטעה דצנת קמיה, צ"ל דכותה קמיה. וצכ"י כרמולי הפה שאמר כל הבן הילול תני, הוא עצמו הוצלך ליאור כדאמרינן לעיל ע"כ, קצר גם סס המעתיק והכיוונה כמו שצדד חמיר צלמנעיתא צפסוקתא הזאת צסוק מחמר חמיר לאלהים. (מז) גן נעול, מוצא צס הפסיקתא צילקוט פנחס רמז תשע"ג, גם צילקוט צפאסא רמז רכ"ו, וכן צנה צמדרס חית פ' גן נעול, וכל הדרשה הזאת הוצא פה צצצל הסיוס שלחך פרדס כי לכך נאמר ויהי צפאסא. (מח) צנות צוגרות, כ"ה צכ"י אקספארד וכרמולי וצילקוט צפאסא ופנחס צס הפסיקתא, אל צמדרס חית סס, שתי צנות אחת גדולה ואחת קטנה. (מט) ולא נפנה להשיאן, צכ"י אקספארד ולא הספיק להשיאן. (נ) ונתעסקו צענמן, כ"ה צכ"י

ויהי בשלח

בעצמן ונישאו לאנשים, והיתה כל אחת ואחת, נוטלת חותמו של בעלה, (נא) וסמנטיין שלו, לאחר הימים בא המלך ממדינת הים, ושמע הבריות מליון על בנותיו, ואומרין שוינו בנותיו של מלך, מה עשה הוציא כרוז ואמר, כל עמא יפקון (נב) לקומפון, (נג) קרא לחתנו הראשון, א"ל מי את א"ל אני תחנך, הוציא חותמו א"ל של מי זה, א"ל שלי, הוציא סמנטיין שלו א"ל משל מי הוא, א"ל שרי, וכן לשני, וכן לשלישי, אמר המלך בנותיי נתעסקו בעצמן ונישאו, ואתם אומרים שוינו בנותיו של מלך, כך לפי שהיו אומות העולם מונין לישראל, ואומרים שהן בניהם של מצריים. (נד) בנפשותיהן של ישראל היו שליטין, לא כל שכן בנשותיהן, (נה) א"ר אושעיא באותה שעה קרא הקב"ה למלאך שהוא ממונה על ההריון, וא"ל (נו) צייר צורת הולד כרמות אבותם, (נז) הדיד' (נח) לראובן משפת הראובני

הערות ותקונים.

זכ"י חקספארד, וזכ"י כרמולי ונתעסקו נעסקין ונמדרש חזית, ועמדו הננות מיתו על ענמן, והמ"כ נדחק שם נפירושו. (נא) וסמנטיין, וכ"ה גם זכ"י חקספארד, וזכ"י כרמולי נטעות סמנטיין. וכמו שהוא לפנינו, מוצא נערך ערך סמנטי, נגס פסיקתא דויהי נגלה, ומה שהנ"ל שם מן הו"ר הוצא את המקלל, שהוא סוף פי' חומר פל"ג חסר נז"ר אחר לפנינו. והנה הערך פי' המלה הזאת מונפת, ואחריו נמשך המ"כ נמדרש חזית שם, וכן נרשם בגליון הילקוט נגלה ופנתם שם, אולם אין זה הוראת המלה. כי האמת כדברי המוספי שפי' חותם, ותקריב ציונית, *σημαίνει* והביא על זה גם מחבר המדרש משו"ר פי"ט, אם אין סמנטי על כל המסונן אל יכנס אחד מהם לכאן, כך האלהים עשה משתה להם כ"י, אמר להם אם אין חותמו של אברהם נגשרם לא תעמנו ממנו כו'. ולפנינו נמדרש שם הג' סינטי, ונחסרה המ"ם נטעית המעתיק, וכן מנאחי המלה הזאת נמדרש חזית פי' כי טובים, ומקור המאמר הוא גירסאלי נרכית פ"א ה"ד, למך שלח פלמנטרין (גירסאלי פלמנטרין על פלמנטרין וחסר הנו"ן עין מוספי ערך פלמנטר) על אחד כתב, אם אינו מראה לכם חותם שלי וסמנטיין שלי כו', ואולי המלות "חותם שלי" נוספו מאחד המעתיקים לפרש המלות סמנטיין שלי. וכן לפנינו נפסיקתא חותמי הוא הפי' על סמנטיין, (נב) לקומפון, זכ"י כרמולי לקומפון, וט"ס הוא וחסר המ"ם, ומוצא נערך ערך קמפון נגס הפסיקתא דויהי נגלה, וכתב פי' שדה שזחקין זו המלכים שמו נגלון יון קמפון, וגם נגלון לע"ז (איטליא) הוא קמפי, *campo* עכ"ל, וכן דרומי *campus* הוא שדה ונישור, ודברי הערך נובעים מפי' רבינו האי גאון צפי' לכלים ככ"י מ"צ שעומדן עליו נקומפון, וכן נגלה המאמר הזה נספרא מזרע פרק ג' ה"צ (אות ק"ה עם פי' התורה והמנוח) ושגורה המלה נמדרשים כל עמא יפקון לקומפון, (ו"ר פי' חזית פי' יונתי נחניי הסלע ונפי' גן נעול). מחזירין אותו נקמפון, (ו"ר פלה' דברים רבה פי"ג), יוצא נקימפון, (פסיקתא רבתי פכ"א פסקא עשרת הדברות). (נג) קרא לחתנו, נמדרש חזית שם צפ' גן נעול הנוסחא, נא וישע עליה נפרחזור, אמר להן בנותי כך עשיתן וקלקלתן את עצמכן, מיד הוציאו כל אחת ואחת, חותם נעלה וסמנטיין שלו, קרא לחתנו כו'. (נד) ננפשותיהן כו', נמדרש חזית הלשון מושג וע"ש נח"כ. (נה) א"ר אושעיא, כ"ה זכ"י חקספארד, וזכ"י כרמולי, וזילקוט נגלה ופנתם נגס הפסיקתא, אצל נמדרש חזית א"ר פנתם, גם נוסף שם לפני זה נאחות שעה חמר הקב"ה לחותי כלם גן נעול אמר הקב"ה פנתם. גנתו נעולה והיא מתנגיף, א"ר פנתם כו'. (נו) צייר צורת הולד כרמות אבותם, כ"ה זכ"י חקספארד וזילקוט שם. אצל זכ"י כרמולי, וצייר לי צורת הולדות כרמות אמותיהן, ונמדרש חזית פי' גן נעול, קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון ואמר לא וזור אותן בכל קטורים של אבותן ופי' המ"כ, וצייר את צורת פניהם בכל קשרי אבותיהם, כלומר דמוותם ונגלגלם עכ"ל. חסד כי מלת קטורים היא כמו קטורים כי קשריה מותרגם קטירה (עין מיתרגמן שר קטר צ'). ועלם האמות הפי' האמות כאלה נעלה למלה, ונערך ערך קנכיתר הניא ח"ל נז"ר אמר אל הכהנים פראת סניצ, קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון, אמר לו לא וצד [ז"ל וצד] את אלו נקנכיתרין של אבותיהם, ה"ה ויתלדו על משפחתם נצית אבותם, עכ"ל. ולא נאר ויאותם גם המוספי לא פירשה. רק כתב שנוסחאות הדברים האלה חסרים ע"כ, הוא הדבר אשר אמרתי למעלה הערה כ"ה

שבערך

דראובני, לשמעון משפחת השמעוני (במברכ כ"ו), א"ר מרינוס ב"ר אושעיא, כאינש דאמר (נט) ברוני סברוני סכינני, (ס) א"ר אידי (סא) ה' ברישי דתיבותא וייד בסופה י"ה, מעיר עליהן שהן בניהן של אבותיהן, (סב) ומה טעם, ששם עלו שבטים שבטי יה ערות לישראל (תהלים קכ"ב ד') שהן בניהן של אבותיהן: (סג) רבנן אמרין גן נעול, גל נעול, (סד) גן נעול אלו הבתולות, גל נעול, אלו הבעולות

הערות ותקונים.

שהערך הניח צורך סינר מאמר מו"ר פ' אמור [פ' ל"ג] וחסר לפנינו, וישנו צמדרס חזית. וגם המאמר הזה שהניח חס' אמור פ' סניז, כוונתו לפ' ל"ג, המתחלת הה"ד סניז רשעים, חסר לפנינו, וישנו צמזית שם והנוסחא שם כל קטורים, ולפני הערך היתה הנוסחא צו"ר קנכתירין צטעות, וז"ל קלכתירין וצמדרס נרדפה המלה, ויש להצבירה בלקטורים. והיא כמו ברקטירין, וידוע כי אות ל' ינא צמקוס אות ר' והיא המלה היונית χαρκατῆς (וגעריגעט פארס, צילד) כמו שהעיר צנזק צהרלח המלה הרצ המאס"ג מהרמ"ז ז"ל, צספרו היקר (ח"א דף קס"ג) וכן צפסיקתא צמתי ר"פ כ"ד פסקא שתימלה דעצרת-הדברות יושב וצר צלקטירים שלו כדמותו צציל לפרסמו ז"ל צלקטירים צלות כ' תמורת צ', והמאמר הזה נשנה צו"ר פכ"ז אך שם נאמר כל קטורים, וגם שם יש להצבירה צלקטורים. (נז) הה"ד, צמדרס חזית צפ' גן נעול, נוסף עקר אצותיהן למי היו דומין לגדולי המשפחות, הה"ד לראזון וגו'. (נח) לראזון משפחת הראזוני, ציינתי צפנים צמדרס כ"ה, כמו שצניין צמדרס חזית צפ' גן נעול, אולם לא נמצא שם כן. רק דרך חז"ל לקצר הפסוקים ולערבם יחד כמ"ש החס' מנילה דף ג' סע"א ד"ה וילן, ותוס' שנת קכ"ח רע"א ד"ה ותקן, וכן כלן, ראזון הוא בצפוק ה', משפחת הראזוני, הוא בצפוק ז', וכן שמעון, הוא בצפוק י"ב, משפחת השמעוני, הוא בצפוק י"ד, והפסיקתא גם המדרש חזית ערנס יחד, וראיתי צמדרס חזית שם אחר סיום לראזון משפחת הראזוני נוסף שם צה"ל: "אמר ר' הושעיה ראזון הראזוני שמעון השמעוני" ולדעתי הוא הנוסחא חיצונית שתיקן אחד המגיהים, מלהעיר שלא נמצא בקרא לראזון משפחת הראזוני ורשם רק התחלת הכתובים כמו שתקנתי למעלה ומלת "אמר ר' הושעיה" הוא צטעות וצמדרס מזורע שלאחריה או הוא ג"כ הגהת המעתיק על אמר ר' פנחס ותיקן צנזו שג"ל א"ר הושע" עיין לעיל מ"ש צהערה י"ה. דאם לא כן מה צא ר' הושע" להשמיענו, ומה חידש לנו צדרשתו. (נצ) צרוני סברוני סכינני, כ"ה גם צכ"י אקספארד, וצכ"י כרמולי צטעות צמתי סברוני סייט, וצילקוט פנחס, ומדרש חזית שם, צרוני סברוני סניז, ומנוח גם כן צערוך ערך צרן חז"ל צרוני סברוני סניזי מלאני צפסיקתא ויהי צגלת פרעה עכ"ל, ולל צאר מלאמה, והנאון צעל תולדות ר"ג הציא דצרי הציא וכתב ולא נודע לי היטב הכונה עכ"ל. (ס) א"ר אידי, כ"ה צכ"י אקספארד, וכרמולי, וצילקוט שם, אצל צמדרס חזית פ' גן נעול ר' הונא צס ר' אידי. (סא) ה' צרישי דתיבותא כ', לזה המאמר כוון רש"י (צמדרס כ"ו ה') ד"ה משפחת החנוכי, ע"ש. (סב) ומה טעם ששם עלו צננים וגו', זה חסר צמדרס חזית שם. (סג) צצן אמרין, כ"ה גם צילקוט שם, וצכ"י אקספארד הנוסחא ר"א גן נעול, ואולי המעתיק עשה מן הר"ת א"ר צצן אמרין, כי חסר על אות ד' שהוא ר', וצמדרס חזית צפ' גן נעול, מנא צס ר' פנחס. וכן נשנה צמדרס וי"ר פל"ג, וגם שם הנוסחא א"ר פנחס, ועיין לעיל הערה ל"ז, שהעירתי שצמט צמדרס וי"ר שם מאמר שלם, מן גן נעול הראשון עד גן נעול השני, וצכ"י כרמולי חסר מלאן דף שלם. עד ומי הודיע למשה היכן כ"ה, ואין זה צטעות המעתיק. כי הדברים ומי הודיע למשה הם צאמצע המאמר, וצכנון דא לא טעי אינש, איין זאת כי אס צאצד לו הדף ע"י מקרה, ולא היה לאל ידו להשלימו. (סד) גן נעול אלו הצתולות, גל נעול אלו הצעולות, כ"ה צכ"י אקספארד וצמדרס חזית, אצל צו"ר פל"ג צטעות גל נעול [צ"ל גן נעול] אלו הצתולות גן נעול [צ"ל גל נעול] אלו הצעולות. ועיין גירס' אחרת צמכילחא צא פ"ה, וצמדרס שר"ט מוזמר קכ"ב, ועליהם מפורש צקצלה כ"ה, וצילקוט צגלת רמז רכ"ה, גן נעול אלו הצתולות גל נעול אלו הצתולות, וז"ל גל נעול אלו הצעולות, וצילקוט פנחס, נשמטו המלות, גל נעול אלו הצעולות" וזה הוא צלי ספק מדעת המגיה, שראה שתי פעמים צנר אחד, אלו הצתולות", ושפט שהאחד אך למותר הוא, לכן מחקו מן הספר, אצל נעלם ממנו

הבעולות, מעין תתום, אלו הזכרים, תני בשם ר' נתן, נן נעול, גל נעול, שתי פעמים. כדרכה ושלא כדרכה, (סח) ר' חוניא בשם ר' חייא, כשבאה שרה למצרים, וגדרה עצמה מן הערוה, ונגדרו כל הנשים בזכותה, אברהם ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה, ונגדרו כל האנשים בזכותו, א"ל חייא בר אבא כד"ל הוא גדר ערוה לעצמו שינאלו ישראל ממצרים בזכותו, ר' הונא בשם בר קפרא, (סו) בזכות ארבעה דברים, נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו את שמם, ושלא שינו לשונם, ושלא היה בהן לשון הרע, ושלא היה בהן פרוץ בעריות, שלא שינו את שמם, (סז) ראובן ושמעון סלקין, ראובן ושמעון נחתין, שלא שינו לשונם, כי פי המדבר אליכם (בראשית מ"ה י"ב), (סח) ובלשון הקודש היה מדבר, ושלא היה בהן לשון הרע, דבר נא באזני העם וישאלו וגו' (שמות י"א ב') את מצא זה הדבר היה מופקד אצל כל שנים עשר חורש, ולא נמצא אחד מהם שהלשין על חבירו, ושלא היה בהן פרוץ בערוה, תרע לך שהוא כן אתה היתה ופירסמה הכתוב ושם אמו שלומית בת דברי למשה דן (ויקרא כ"ד י"א) ר' פנחס בש"ר חייא בר אבין (סט) בזכות שירדו ישראל למצרים, ושלא היה בהן לשון הרע, וגדרו עצמן מן הערוה, בזכות כך שלחך פדים רמונים (שה"ש ד' י"ג), שלחתיך, לכך נאמר ויהי בשלח פרעה את העם וגו'.

ויהי

הערות ותקונים.

ומנו שג"ל בפעם השני אלו הנעולות. (סח) ר' חוניא בשם ר' חייא, נכ"י אקספולד, נש"ר חייא בר כהנא, נילקוט נשלח ופנחס נשם הפסיקתא, רב הונא נש"ר חייא, נז"ר פל"ג ר' הונא נש"ר חייא בר אבא, ונמדרש חזית מנח המאמר הזה לינוני פה, כי אם אחר מאמר ר"ה נשם בר קפרא נזכרת ד' דברים, ומיוחס שם לר' אבא בר כהנא, ונמקום אברהם ירד למצרים, הנוסחא שם יוסף ירד למצרים ע"כ. (סו) נזכרת ד' דברים, וכ"ה נז"ר פל"ג, ונמדרש חזית פי' נן נעול, וכן מוצא נילקוט נ"י המקומות, אך המעתיק או המדפיס השמיט נחפזו, מן שלא שני הראשון, עד שלא שני השני, וכן מנחתי המאמר נש"ר פ"א, א"ל הונא נשם בר קפרא, נש"ל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שנו שמותם, כמו שכתוב נש"ר השירים רנה ונז"ר פל"ג ע"כ הסיום כמו שכתוב וכו', הוא דברי המעתיק, שלא רנה לכפול הדברים אשר הם כבר כתובים שם, גם מנח המאמר הזה, נמדרש נז"ר פי' סוף נלק, ונמכילתא נא פי'ה, שלא נחשדו על העריות, ולא ספרו לשון הרע, ולא שני את שמם, ולא שני את לשונם, ע"כ. אצל המאמר השגור נפי רנים "ולא שנו את מלגושיהם" אין זכר ומנו נשם מוקס, וגם המתורגמן טעה נזה, שכתב נהקדמותי לם' ההוא, אמרו חז"ל, שלשה דברים לא שנו ישראל נמצאים, שמותם, ומלגושיהם, ולשונם, ע"כ, וזה לא אמרו חז"ל מעולם. (סז) ראובן ושמעון סלקין כו', נז"ר ונמדרש חזית ונילקוט, הנוסחא להיפך ראובן ושמעון נחתין, ראובן ושמעון סלקין, וכן הוא הנכון, כי פירשו הוא, ראובן ושמעון ירדו ומצרים, וראובן ושמעון עלו משם, וכן נמכילתא נא, כשם שמייחסן נירידתן שנאמר ראובן שמעון לוי ויהודה, כך מייחסן נעלייתן, שנא ויתלדו על משפחותם לבית אבותם וגו', ואומר המלמד הגואל חזית ע"כ והכוונה לסיפא דקרא ויקרא נשם שני ושם אבות, ונכ"י אקספולד ראובן שמעון מי נחתין, ראובן ושמעון מי סלקין, י' למחוק מלת "מי" ונמדרש חזית נוסף עוד, ולא היו קורין לראובן רופס, ולשמעון לא היו קורין לוליני, וליוסף לסטים, ולנחמיון אלכסנדרא, ונז"ר שם לא היו קורין ליהודה רופס, ולא לליליני, ונ"ל ולא ליהודה ליליני, ופירושו אריה נלשון רומי, על שם גור אריה יהודה. (סח) ונלשון הקודש היה מדבר, וכן נז"ר פל"ג, כי פי המדבר אליכם נלשון הקודש, וכן הנ"ל רש"י שם. ונז"ר פל"ג וחזית שם הנוסחא, להלן כתוב וינא הפלטי וינא לאברהם העברי, וכאן כתוב אלהי העברים נקרא עלינו. וכתוב כי פי המדבר אליכם נלשון הקודש, ונמכילתא שם מנין שלא שנו את לשונם שני כי פי המדבר אליכם, ואומר אלהי העברים נקרא עלינו וגו', ואומר וינא הפלטי וינא לאברהם העברי, ע"כ. חסרים שם המלות "נלשון הקודש" אחר המלות כי פי המדבר אליכם. (סט) נזכרת שירדו ישראל למצרים, הלשון משונש, ונ"ל כמו שהוא נילקוט פנחס רמז תשע"ג נשם הפסיקתא. ר' פנחס נשם ר' חייא, נזכרת שנדרו עמון מן הערוה נלשון

ויהי בשלח (ע) מי צווח ווי, מצרים צווחין ווי, (עא) חני'ר' שמעון בן יוחאי
לאחר שנפלה לו ירושה (עב) במדינת הים, והיה יורש עצל, עמד ומכרה
ברבר מועט, והלך הלוקח וחפרה ומצא בה סימא, ובנה בה פלטין, והיה מהלך
בשוקא (עג) מקקווי מן קרמיו, מקקווי מן ברתוי, התחיל המוכר נחנק, ואומר
ווי מה אברתי, כך כשהיו ישראל (עד) חונים על שפת הים, היו דומים (עה) לטכסים
של מלכים, והיו מצריים נחנקים, ואומרים ווי מה שלחנו מארצינו, (עו) א"ר יוסי
לאחר שנפלה לו שדה בית כיר בירושה, והיה יורש עצל, ועמד ומכרה ברבר
מועט, והלך הלוקח וחפר בה מעיינות, ועשה בה גנות ופרסים, התחיל המוכר
נחנק, ואומר ווי מה אברתי (עז) (וכו' כדלעיל), (עה) א"ר יונה לאחר שנפלה
לו בירושה (עט) קצצה של ארז, והיה היורש עצל, ועמד ומכרה ברבר מועט,
והלך הלוקח ועשה אותה (פ) טבליאות, בימאות, וספסלין, התחיל המוכר נחנק
(וכו' כדלעיל):

ולא נתם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו', (שמות יג י"ז) מלמד (פב) שלא ניתן
בדרך

הערות ותקונים.

גלותו ומצרים, גלמוד שלחך פרדס רמונים, אל תקרי שלחך אלא שלוחך, לכך נאמר
ויהי בשלח ע"כ. וכן יש לתקן בפסיקתא לפנינו, ובמדרש חזית נפ' בן נעול הנירס' ר'
פנתם נפ'ר' מילא כדלי היתה גדרת ערוה עננה שנכוחה נגאלו ישראל ומצרים מה
טעם בן נעול אחוה כלל, מה כתיב נחריה שלחך פרדס רמונים, ע"כ. (ע) מי צווח
וי, דרש מלת ויהי, לשתי מלות וי הי, שמתיהן ענינם נעקת שדר והנחה. (עא) חני
רשנ', נשנה במדרש חזית שם, נפ' בן נעול וזילקוט נשלת רמו רכ"ה, ובשמי קצת
במכילתא נשלת פיל, נס בשמות רנה פ"כ ריש נשלת. (עב) במדינת הים, במדרש שם
נאמר תחת "במדינת הים" "במקום אשפה". (עג) מקקווי מן קרמיו, וזכ"ל אקספארד מקקווי,
וזכ"ל כרמולי חסר מאמר שלם כמו שהעירוני לעיל הערה ס"ג, וזילקוט נשלת רמו רכ"ה
מקווי, ובמדרש חזית פ' בן נעול, במקום המלות האלה נאמר שם, ועבדים מהלכין אחריו
ונערך ערך קז, הביא ח"ל, בפסקא ויהי נשלת, מקקווי מן קרמיו מקקווי מן נחריה,
ולדעתו הוראת המלה רגנים ונורות עפר, אולם אין פירושו עליה יפה לפי הענין, ומענין
המאמר כי זה נעשה לו לכבוד, לרוב הונו ורכושו, וראיתי בתולדות ר"ג הערה כי נד' צ'
אשר אסף שם מאמרי הערך מפסקא ויהי נשלת, הביא ארבעה ערכים יחד מן טלק,
קלק, קז, ותר, ומשם שהוא מאמר אחד מפסקא הזאת. ובמה"כ שנה צה, נאמר לא
היתה הפסיקתא לפנינו, והם ארבעה ערכים, במקומות נפרדים בפסיקתא הזאת וגם הוא
תשנ שפי ומקוץ הוא השלכת נורות ע"ה, אולם לפי הענין הוראת המלה משמשים ורגים,
וכוון שמופיע במדרש, ועבדים מהלכין אחריו, וגזע המלה נעלם ממני. (עד) חונים על
שפת הים, פה חסר וכנ"ל, חונים נמצאים היו משועבדים נטיט ולגנים והיו מאוסין נעני
המצרים, וכשהיו ישראל חונים על שפת הים כו', כי קפן המעתיק, מן חונים לחונים.
ונאמר לנכין במדרש חזית שם, וזילקוט שם חסר הסיים, כך כשהיו ישראל כו'. (עה) לטכסים,
עיין לעיל פסקא ויהי נחני הלילה, בטכסימי מלכים נא עליהם, והיא מלה יונית, ἀσπίς,
ופירושה סדר ומערכה, ועפי' הפסיקתא יסד הפייטן, צינר ליום ראשון של פסח שלחך
פרדס שפר נעים והדורים לטכסים מלכים אדורים, וע"ה נפ' הרווייה שהביא מאמר
הפסיקתא נשם הילקוט. (עו) א"ר יוסי, זילקוט נשלת הנום' ר' יוסי הגלילי, ובמדרש
חזית, נתהפך המאמרים המאמר מר' יוסי הוא שם נשם ר' יונתן, ומאמר ר' יונתן נשם
ר' יוסי. (עז) וכי כדלעיל, פה קצר המעתיק ולא העמיס הסיים, כך כשהיו ישראל
וכי. (עה) א"ר יונתן, נכ"ל אקספארד א"ר נתן. (עט) קצצה של ארז, זילקוט נשלת
סו קננים של ארז, ונרסם שם נגדו מיני עינים, והמ"כ במדרש חזית שם פ', קננה אילן
אל יער קנננים ממנו ארזים. (פ) טבליאות, מלה רומית tabula, ופי' קרשים ולוחות
עץ, ובמדרש חזית שם, וזילקוט הגי' תיבות ומגדלים. (פא) בימאות, ענינו ידוע כמו בימה
של עץ, והיא מלה יונית βήμα ויוכל היות מקורה נעברית נמה, ונכ"ל אקספארד הנום'
כסאות. (פב) שלא ניתן, עיין מדרש שם'ר פ"כ פ' ולא נתם, ודגרי המדרש שם מונעים
מהפסיקתא

ברוך הארץ, ר' לוי בשם ר' חנינא אמר בה (פג) חמני שיטין, (פר) דרך הארץ המים מלמעלה והלחם מלמטה, ברם הכא הלחם מלמעלה, והמים מלמטה, הלחם מלמעלה, הנני ממסיר לכם לחם מן השמים (שמות ט"ז ד') והמים מלמטה, אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כ"א י"ז). דרך הארץ, תלמיד טוען, (פר) פנס, ומהלך לפני הרב, והרב מהלך מאחוריו, ברם הכא (פו) וה' הולך לפניו יומם (שמות י"ג כ"א). (פו) דרך הארץ, תלמיד מרחיק את הרב, ברם הכא וארחצך במים (יחזקאל ט"ז ט'), דרך הארץ תלמיד מלביש את הרב, ברם הכא ואלבישך רקמה (שם שם י"ז), ר' סימי אמר, (פח) פורפירון, תירגם עקילם פילקטון, דרך הארץ, תלמיד מנעיל את הרב, ברם הכא ואנעלך חחש (שם), (פט) דרך הארץ, תלמיד טוען את הרב, ברם הכא ואשא אתכם וגו' (שמות י"ד ד'), דרך הארץ הרב ישן, ותלמיד עומד על גביו, ברם הכא הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכ"א ד') :

כי

הערות ותקונים.

מהפסיקתא. (פג) חמני שיטין, ר"ל שמונה אופנים. (פר) דרך הארץ, מונח צילקוט נשלח סוף רמז רכ"ז נשם הפסיקתא, וכן נשנה נמדרש ש"ר פכ"ה. (פר) פנס, נכ"י אקספארד נטעות פנים, והיא מלה יונית φάνος ופ' כלי מאור (לחמפע) וצילקוט סס נרשם נצדו פי' נר. (פו) וה' הולך לפניו, נכ"י אקספארד הנוסחא, דרך ארץ תלמיד טוען פנים [צ"ל פנס] ומהלך לפני הרב, ברם הכא לא ימוש עמוד הענן יומם וגו', לפני העם, (שמות י"ג כ"ב) דרך ארץ תלמיד מהלך תחלה והרב מהלך אחריו, ברם הכא וה' הולך לפניו (שם שם כ"א) זה חסר. לפניו נפסיקתא שהשמיט המעתיק, ונריך להגלימו כי מכלעדי זאת יחסר אחת מהשמונה שיטין, (פו) דרך ארץ תלמיד מרחיק, עד דרך ארץ תלמיד מלגש, חסר צילקוט שם ע"י שגגת המעתיק. (פח) פורפירון תרגם עקילם פילקטון, דברי ר' סימי אלה, מונח פה רק אגז אורחא, לפרש מלת רקמה. ואינם מועין הדרוש וחסרים בש"ר פכ"ה, וצילקוט חסרים המלות, תרגם עקילם פילקטון. והנה ראיתי כי דרך המדרש בכל מקום שתנא לידו מלת רקמה, להציג פי' ר' סימי הלה, כמו נמדרש חזית ס"פ נופת טופסיה, דכתיב ואלבישך רקמה, ר' סימי אמר פורפירא תרגם עקילם אפליקתא, וכן שם צ"ל גן נעול, ואלבישך רקמה ר' סימי אמר פופירא תרגם עקילם. אפליקטא, ונרשם איכה רנתי, כתיב ואלבישך רקמה, ר' סימי אמר פופירא תרגם אונקלוס [צ"ל עקילם], אפלקטורין פליקטא, ע"כ. עיניו הרוחות לפניו נוסחאות שונות, אולם הגי' הנכונה היא פליקטא או פליקטון, וכן נחמר לנכון נכ"י אקספארד, וכומו שהוא נמדרש חזית, אם א' נוספת נרשם, והיא מלה יונית ורומית *plexatus plicatus*, ופ' ארוג וכפול, ואין ספק צדי כי נמדרש איכה המלה הראשונה אפלקטורין היא נטעות, והשניה פליקטא היא תיקון המגיה נחק, אך אח"כ נחשברו יחד הטעות והתיקון נפנים, נשגגת המעתיקים, ונעדרך ערך פלקט הציא המאמר ממדרש איכה, עקילם תרגם פוקלטון פוליקטון, ולא ציין מקומו, ונעדרך פוקלטון כתב המוספי, נרשם איכה רנתי, תרגם עקילם פוקלטון פלקטון, פי' נלגשן יוני רקמה מעשה חושב ע"כ, ונעדרך אפלקטורין כתב המוספי נרשם מדרש איכה, ואלבישך רקמה, תרגם אונקלוס אפלקטורין פלקטא, נצל הערך נרשם פוקרטון פליקטון, עיין ערך פלקטון כו' עכ"ל, ועיין עוד נמוספי ערך אפליקתא, והנה ראינו פה נמדרש איכה נוסחאות שונות ואף אם העירוני נעיל, כי אפלקטורין היא נטעות ופליקטא היא תיקון המגיה, תחשוב כי הנוסחא הנכונה שם, פקילטון, פליקטון, כמו שהציא המוספי נעדרך פלקטין, כי גם פקילטון ציונית *ποιικαλές* פי' רקמה, ולדעתי יש לתקן כן נעדרך ערך פלקט שהנחתי, שצ"ל פוקלטון במקום פוקרטון, ועד נחמך לדברי, שצ"ל הערך נענמו, סוף ערך אפלקטין סיים, אפלקטין נמנלה איכה, ע"כ. והסיום הזה הוא ערך צפני ענמו, אך המופיעים נללו אותו נטעות, עם ערך אפלקטין, לכן נמדרש איכה שם מוצאים נ' המלות יחד, כי שתייהן עינים רקמה ונגד ארוג, והם נ' נוסחאות, לכן הנוסחא שלפנינו נפסיקתא, פילקטון גיכ נכונה. (פט) דרך ארץ תלמיד טוען, האופן הזה חסר צילקוט ומונח נמאמר שלפניו

פה

ויהי בשלח

(צ) כי קרוב הוא (שמות שם), קרוב החסד שעשו הכנעניים עם אבינו יעקב, הה"ד וירא יושב הארץ הכנעני את האבד (בראשית נ' י"א), ר' אלעזר אמר על ידי שדתי (צב) את נדריהם, ור"ש בן לקיש אמר ע"י שדתי קשרי כתפותיהן, ורבנן אמרי ע"י שזקפו קומתן, ר' יודה אמר ע"י שהראוהו באצבע, והרי דברים ק"ו ומה אם הכנענים, שלא עשו חסד לא בידיהם ולא ברגליהם, אלא ע"י שהראוהו באצבע, ניצולין מן הפורעניות, אחינו ישראל שהן עושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם, לא כל שכן:

(צג) ד"א כי קרוב הוא, קרובה היא השבועה שהשביע אבימלך לאברהם אבינו, הה"ד השבעה לי באלהים (בראשית כ"א כ"ג) עד כמה דורות השביעו, (צד) עד שלשה דורות, אם תשקור לי ולניני ולנכדי, (שם שם) לי ולברי ולבני ברי, ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לבריהו (שם שם כ"ח) ר' יהושע דסבנין בשם ר' לוי, (צה) א"ל הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שארון הברית עושה אצלו שבעה חרשים, הה"ד ויתן לשבי עוון (תהלים ע"ח ס"א), זה ארון הברית, שנא' ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חרשים (ש"א ו' א') ותפארתו ביד צד (תהלים שם), אלו בגדי כהונה גדולה, כמד"א ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך, לכבוד ולתפארת (שמות כ"ח ב'), ר' יהושע דסבנין בש"ר לוי, א"ל הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שהן עתידין להרונ מבניך ז' צדיקים, ואלו הן, שאול ושלשת בניו, ועלי, וחפני, ופנחס, (צו) ואית דאמרי שמשון ולא עלי, ר' יהושע דסבנין בש"ר לוי, א"ל הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שהם עתידין להתריב מבניך שבע עולמות, ואלו הן, אהל מועד, וגלגל, ושילה, ונוב, וגבעון, ובית עולמים, שנים:

כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה, (שמות שם) ומי היו, (צו) רבנן אמרי בני אפרים, ובני שותלח היו על שמעטו את הקץ (צח) שמונים שנה, נפל

הערות ותקונים.

גם מדרש אנכיר ע"ש. (צ) כי קרוב הוא, עיין צמ"כ שער פ"כ, ד"ה לך נאמר ולא נחם אלהים, שכתב ח"ל בפסיקתא מס"ס וכל כך נחם כי קרוב הוא שנאמר לנבי ישראל עם קרובו עכ"ל, והדברים האלה חסרים פה בפסיקתא שלפנינו, גם נכ"י אקספארד, אך ישנם צילקוט נגלה סוף רמז רכ"ו ג' בפסיקתא, ומשם לקח צעל מ"כ. (צא) קרוב החסד, פה חסרים הדברים האלה, קרובה היא פורענות של פרעה שפרע מוננו, ד"ה כי קרוב הוא קרוב החסד כי, כמו שהוא צילקוט נגלה רמז רכ"ו ג' בפסיקתא, ונכ"י אקספארד ראיתי הנוסחא כי קרוב הוא קרובה היא פורענותן של מנרים שפרע הקצ"ה מהם, ד"ה כי קרוב הוא קרוב הוא החסד כו'. (צב) את נדריהם, צ"ל אזוריהם, כמו שהוא נכ"י אקספארד וצילקוט שם, וכן מנחתו כל המאמר הזה צירושלמי מועה פ"א ה"ט וגם שם לנכון אזוריהם. (צג) ד"ה כי קרוב, נשנה נמכילתא ריש נגלה פ"א. (צד) עד שלשה דורות, נמכילתא שם, ועדיין נכדו קיים, ופי' שלא היו יכולים ללכת דרך ארץ פלשתים, כי רגליהם למוצתים הונשו ע"י שנועת אצרהם. (צה) א"ל הקב"ה אתה נתת לו כו', נשנה צ"ר פ"ד ע"ש. (צו) ואית דאמרי שמשון ולא עלי, גם נמדרש צ"ר שם נאמר שמשון. (צז) רבנן אמרי אלה בני אפרים, נמכילתא ריש נגלה, ד"ה כי אחר אלהים ז' מלחמת בני אפרים, שנאמר אלה בני אפרים שותלח וגו' (דה"א ז' כ') וכתב בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ציוס קרצ (תהלים ע"ח ט'), מפני שלא שמו צרית האלהים ונתחורמו מחלו ללכת, עזרו על הקץ ועל השנועה ע"כ, וע"ש צ"ר צדורי המדות, ועיין בפדר"א פמ"ח. (צח) שמונים שנה, וכ"ה נכ"י אקספארד, וצ"ל שלשים שנה, כי מנחם צין הנחתים עד לידת יצחק, שלשים שנה היה, ועיין נמדרש שער פ"כ, ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים, למה אלא שטעו שצטו על אפרים, וינאלו מנחמים עד שלא שלם הקץ, ונאמר מהם ל' רגז, ולמה נהרגו שחצו מיום שנדבר אצרהם צין הנחתים וטעו ל' שנה, שנאמר בני אפרים נושקי רומי קשת, לולי שטעו לא ינאלו, מי היה חפץ להוציא אל הורג בניו, אפרים שנאמר (הושע ט' יג) ואפרים להוציא אל הורג בניו, והרגום פלשתים, של ונני אפרים שותלח וגו', כי כו' ע"ש. ועיין צמ"כ ד"ה ע"א, אלו בני אפרים שמו

נפל מהם (צט) מאה ושמונים ארף, וה' בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהלים ע"ח ט'):

וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף (שמות י"ג י"ח), (ק) מלמד שהיו מצויינין בחמשה מיני זיין. (קא) ד"א חמושים, מלמד שלא עלו אלא אחד מחמשה, אחרים אומרים, אחד מחמשים, וי"א אחד מחמש מאות, א"ר נהוראי העבודה, (קב) אפי' אחד מחמש מאות לא עלו, ר' יוסי אמר וחמשים עלו, לה' דורות עלו:

ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו בממד מאד (שמות א' ו') (קג) תרין אמוראין, חד אמר אם (קד) לגדול שבשרצים את מרמה אותם, הא עכברא ילדה שיתא, ואם לקמן שבשרצים מרמה אותם, הא עקרבא ילדה שיתין.

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמֹת יוֹסֵף עִמּוֹ (שמות י"ג י"ט) (קה) להודיע שבחו של משה, שכל ישראל עסוקין בביוה, ומשה עסוק בעצמות יוסף, הדיד ויקח משה את עצמות יוסף עמו, (קו) א"ר יונתן עמי למחנה לויה, (קז) ומי הודיע למשה היכן

הערות ותקונים.

לקן וטעו, ע"ש ברש"י, ועיין תוס' סוטה י"ג ע"א ד"ה סרת, ועיין בהרמז' פ' צא פ' ומוצב בני ישראל, ולזה המלמד כיוון המתרנס המכונה יצ"ע ברש' ויהי בשלח. (צט) מחלה ושמונים אלף, עיין בהערה שלפניו, שנמדרש שמ"ר הנוס' שלשים רבוא, ונפדר"א פמ"ה, לאמר מחתים אלף, וע"ש בציאור הגאון הרד"ל אות כ"ח. (ק) מלמד שהיו מצויינים, פה חסר וכנ"ל מלמד שהקיפו דרך המדבר וחמשים עלו בני ישראל מלמד שהיו מצויינים כו', והשמיט המעתיק מן מלמד קמא עד מלמד בתרא, ויש לתקן ג"ל מצויינים במקום מצויינים. ונאמר לנכון בשמ"ר. גם נכ"י אקספסורה, וצילקוט בשלח רמז רכ"ז הביא בשם המכילתא ר"ש בשלח. וחמושים עלו בני ישראל, איין חמושים אלא מצויינים, שנאמר ואחס תעזרו חמושים, מלמד שהיו מצויינים, נחמשה מיני זיין, ולפניו במכילתא הלשון משוצב, ונעל זה ינחמו תקן אותו על מכונו עפ"י הצילקוט. (קא) ד"א חמושים, נשנה במכילתא פ' צא פ"י, "וכן צ"י בשלח שם, ונתחומא ר"ש בשלח, וכן נזכר בשלח (דף מ"ז ע"א) וחמשים עלו בני ישראל, חד מחמשה הוא, ור' יוסי אומר חמשה מ ישראל וחד מנייהו, ר' יהודה אומר אחד מחמשים. (קב) אפי' אחד מחמש מאות, במכילתא צא ובשלח איתא כך, ר' נהוראי אומר העבודה לא אחד מחמש מאות עלו שנאמר רבבה כנחם השדה, וכתב ונני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו שהיתה האשה יולדת ששה ביום אחד, ואח"כ אומר אחד מחמש מאות עלו, העבודה לא אחד מחמש מאות עלו, אלא שמתו הרבה מ ישראל במדבר כו'. ונשמע לפניו בפסיקתא ממאמר ר' נהוראי. ועל פי זה צ"ל תצין ענין הסמיכות של הדרג הסמוך, על הכתוב ונני ישראל ונני תרין אמוראין כו'. אשר איין ענינו לכאן, רק מאשר שהביא ר' נהוראי במאמר שלפניו. המקרא הזה ונני ישראל פרו וישרצו, ודרש שהיתה יולדת ששה ביום אחד לכן הסמוך המסדר להביא הדרש מן תרין אמוראין על הכתוב הזה, והנן. (קג) תרין אמוראין מונא צילקוט שמות רמז קס"ז בשם הפסיקתא וכן מונא נמדרש שמ"ר פ"א, ושם הנוסחא עקרב ילדה שבצים ע"ש: (קד) לגדול שבשרצים, מלת וישרצו קדישא. (קה) להודיע שצחו כו', נחמספתא סוטה פ"ד ומכילתא בשלח ובנמרא סוטה י"ג ע"א, צא וראה כמה חצינות מונות על משה רבינו שכל ישראל נתעסקו בצנח כו', ונזכר בשלח (דף מ"ז ע"א) והא אתמר נזכר חולקא דמשה, ד ישראל היו עסקי למשאל ממונא ממנרא, ומשה היה עסיק באומאל דיוסף. (קו) א"ר יונתן עמו למחנה לויה, זה חסר במכילתא ובסוטה שם, ולדעתי צא ר' יונתן להשמיענו שמותר להכניס עצמות המת למחנה לויה כמאמרם (פסחים ס"ז ע"א) ושמוח מת מותר ליכנס למחנה לויה, ולא שמוח מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו, עמו במחיצתו, וכתב רש"י שם, ומשה לוי היה. (קז) ומי הודיע למשה, מונא צילקוט בשלח רמז רכ"ז בשם הפסיקתא, גם נשנה נחמספתא סוטה פ"ד, ובמכילתא, ובנמרא סוטה שם, ונתחומא ר"ש בשלח, ונזכר רבה פ' נרכה, בשמיים קטנים ונהוספות דברים, ונכ"י כרמולי מתחיל מכאן אחרי אשר נהסר ממנו דף שלם מן רצון אחרי גן

נעול

היכן היה יוסף קבור, אמרו (קח) סרח בת אשר היתה באותה הדור, אמרה למשה (קט) בגלום הגרר יוסף קבור, הלך משה ועמר לו על הגילום, ואמר יוסף יוסף הגיע השעה שהקב"ה גואל את בניו, השכינה מעבבת לך, וישראל מעבבין לך, וענני כבוד מעבבין לך, אם מוריע את עצמך דרי יפה, ואם לאו דרי אנו נקיים משבועתך שהשבעת את אבותינו, (קי) מיד צף ועלה ארונו של יוסף, (קיא) והיו חמן תרין כלבא דתרישין, שרין נבחין במשה, אמר משה עמא, (קיב) אתון חמון כלבין

הערות ותקונים.

נעול אלו הצחלות, כמו שהעירתי למעלה הערה ס"ג. (קח) סרח בת אשר, עיין חוס' סוטה י"ג ע"א ד"ה סרח, ועיין במדרש דברים רצה ב' דברה, משה היה מסבב נ' ימים ונ' לילות, למנוח ארונו של יוסף כו'. משנחנע הרבה פנעה זו סגולה כו', פי' סרח בת אשר, עיין במ"כ יד"ט, וכן ראיתי בזהר (בשלח דף מ"ז ע"א) וסרח בת אשר חיוולת ליה למשה. (קט) בגלום הכהה, בזהר בשלח (דף מ"ז ע"א) איך דאמרי ארונו בגלום הוה ובשמיא קדישא סליק ליה, ועוד אמר משה יוסף הגיע זמן פירקא דישאל ואמר עלה אור וסליק. (קי) מיד צף ועלה ארונו של יוסף, ככ"י הקספארד וככ"י ברמולי וצילקוט בשלח בשם הפסיקתא. וי"א בטל חרם וכחז עליו שם המפירש, והשל"ך ליאור מיד צף ועלה ארונו של יוסף, לכן תראה שהשמיט פה לפנינו המעתיק מן יוסף עד יוסף, ובמכילתא וס"ס סוטה ובתנחומא, סיימו ואל תחמה היך ברזל צף כו' ע"ש. ובשמות רבה פ' בשלח נאמר מה עשה משה וכו' ע"כ, מלת "וכו" היא מן המעתיק שקצר הלשון במכו על המקומות האחרים במדרש שמונח המאמר הזה, ומדי דברי בזה אשר, כי בנחמה סוטה שם, ר' נתן אמר כקנרטי של מלכים היה קצור פירש"י כקנרות של מלכים ולשון יוני הוא ע"כ ובתנחומא שם נשמטה המלה הזאת, וככתב תחתיה "בקנורת המלכים", וכן בתוספתא סוטה פ"ד, וי"א בקנרות מלכים, וזהו בזהר בשלח (דף מ"ז ע"א) ואיך דאמרי צין מלכי מצריה הוה ונחמון סליק ליה, וראיתי בצרף ערך קנרטי נ' הכיז מאלו הנמרח דמוטה וכחז פי' צנית הקנרות של מלכים כו'. אבל מקור המלה לא הערה, ורצת יענה לי נכפי לחפשה במדרש' מלין יוני, ע"פ דעת רש"י ז"ל שכתב ולשון יוני הוא. אבל יענה ולא מנאחי, לכן אין ספק בידי כי ט"ס הוא וצ"ל לברייט, אך בשגגת המעתיקים בהייתה ק' מן אות ל' והיא מלה יונית *λαβύρινθος* (לאביריט) ופי' צניס שונים, אשר בהם נתפרדו דרכים רבים, המתעים כל זר הצא לתוכם, ובהם קצרו את המלכים, כמו שהעיר צנדה הרב החכם היקר הר"ר קלמן זולמאן (בהכרמל שנה ראשונה סיוון מ"ד נד ש"ח), כי מלכי מצרים הקדמונים, בנו היכל גדול וגורא מאלד לתקום קצורתם, ההיכל ההוא גדול ומאולל מאד מחדרות ימי עולם עד הדור האחרון הלאה, זה שמו אשר יקרא לו מעולם לברייט, ופי' מתעה, יען כי היו זו ארחות עקלקלות אין מספר ואלשת אלפים חדרים, המתים עקלקלותם וצוללים וסבוכים יחד, עד כי כל הצא אל ההיכל ההוא יתעה בהטעות בישימון דרך ובחדר שמימה, ויסבב נכפאז למות שם בזלעפות רעב וצמא. ובהיכל ההוא הושמו ארונו של מלכי מצרים, אשר כל ישעם וכל חפצם, לכל ידע איש את קצורתם. ולכל יעה אנוש לנגוע צענותיהם הקטנות כי מי זה ישים נכפאז נכפאז לנא מצריות למות אשר בהיכל ההוא, ולתעות שם עד כי ימות צרעב וצמא? והנה יוסף הנדיק היה יקר וכבד, ומאלד נעלה צעני מצרים, לכן חלקו לו כבוד מלכים ויצו לשום לו ארונו בהיכל הנפלא ההוא, וע"כ לא ידע איש איפה ארונו ואיך מקום קצורתה נס בדור ההוא, ומה גם כי צריות הימים נכח מקום קצורתו ונעלם מעיני כל חי. ולזה כיון ר' נתן כי בתוך הלברייט של מלכים ה' יוסף קבור, וע"כ לא ידע איש ארונו של יוסף בתוך הלברייט ההוא, ויעמוד משה אלל הלברייט ויאמר אם אתה מראה את ענמך מוטב כו'. (קיא) והיו חמון תרין כלבא, מונא ג"כ צילקוט בשלח רמז רכ"ז בשם הפסיקתא, ובשמות רבה פ' בשלח, ועשו מצרים כלבים של זהב ככאפים שאם יצא אדם לשם יהיו נוצחין וקולן הולך ככל ארץ מצרים מהלך מ' יום, ושתקן משה שאל וכלל בני ישראל לא יחרן כלל לשוני ע"כ. (קיב) אתון חמון, פי' צולו ורלו, צילקוט שם חיתון אתון, י"ל אתון חמון ונגלין הילקוט נרשם, שם חמון ור"ל צמלת שם על הפסיקתא

כלבין דקושטא לא נבחין, וכלביא דשיקרא ודדרשין נבחין, (קינ) א"ר לפוס דהדין כלבא (קיד) מלחית בלישניה, ברם הבא ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות י"א ז') :

(קטו) שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר, ארנו של חי העולמים, וארנו של יוסף, והיו אומות העולם אומרים, מה טיבן של ארונות הללו, וישראל אומרים, זה ארנו של חי העולמים, וזה ארנו של מת, ואומות העולם מונין לישראל ואומרים, וכי דרכו של ארון האלהים להיות מהלך עם ארון של מת, וישראל אומרים, (קטז) המת שמונה בארון זה, קיים כל מה שכתוב בזה: (קיו) ר' יוחנן הוה יתיב ודרש, כיצד היו המים עשויין לישראל כחומה, כאילין (קיה) קינקיליאי, (קיש) אודיקת סרח בת אשר ואמרת (קכ) חמן הוינא ולא הוון אלא כאילין (קכב) ר' יוחנן הוה יתיב ודרש כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה (בראשית מ"ז כ"ז), ויוסף ושני בניו דרי ששים ותשע, והא אינון חסרין חרא, ר' לוי (קכג) בש"ר חייא בר חנינא אמר, זו יוכבד שנולדה על

הערות ותקונים.

רק גם על הגליון בשתש המלה, ת"ל חמון, במקום חמון. (קינ) א"ר, כן הוא גם בילקוט בשלח, אבל צריך להיות, א"ר יהודה כמו שהוא בכ"י כרמולי, או א"ר יודן, כמו שהוא בכ"י אקספארד. (קיד) מלחית, כ"ה בכ"י אקספארד וזילקוט סס, וזכ"י כרמולי מלקיית, והוא מלאך לוקו הכלבים (מ"א כ"א י"ט), ועיין ערוך ערך לחת נ' וצמוסי סס. (קטו) שני ארונות, ירושלמי נכוח פ"ב ה"ב, תוספתא סוטה פ"ד, מכילתא בשלח, ותנחומא בשלח, ועיין סוטה י"ג ע"א, כל שנים שהיו ישראל צמדנר היו שם שני ארונות כו'. (קטז) הנות שמונה צאון זה כו', במכילתא שם מנואר צארכה וכן העיר רש"י בסוטה סס, ח"ל אגדה זו מפורשת במכילתא והיא בשלח פרעה, כתיב צה אנכי, וכתיב צה התחת אלהים אנכי, [צ"ל אני], כתיב צה לא יהיה לך [אלהים אחרים], וציוסף כתיב את אלהים אני ירא, לא תשא [וציוסף כתיב] חי פרעה, זכור את יום השבת [וציוסף כתיב] וטנוח וטנח והכן, ואין הכן אלא ערב שבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יצאו, וכן כל עשרת הדברות ע"כ ודברי המכילתא מנואס זילקוט בשלח רמז רכ"ז. (קצ"ז) ר' יוחנן, מוצא זילקוט שמואל רמז קכ"ב בשם הפסיקתא. (קיה) קינקיליאי, וכ"ה בכ"י אקספארד, וזכ"י כרמולי קנקיליא, וצערך ערך קנקל הציא ח"ל בפסקא והיא בשלח כיצד הים עשוי לישראל כאילין קנקיליא, וכתב המוספי צ"י ורומי *καγκιλίς cancelli* פ"י שצכה (גיטערווערק) מכבר ת"י קנקל. (קיש) אודיקת סרח נת אשר, כ"ה בכ"י אקספארד וזילקוט שמואל רמז קכ"ב, וזכ"י כרמולי אריקת וט"ס הוא, ומוצא צערך ערך דק ד' ח"ל בפסיקתא דויהי בשלח אודיקת שרה [צ"ל שרח], ויסקף ת"י ואודיק ע"כ וצערך אפומטא הציא הטוסתא ארקת סרח נת אשר צ"ל אודיקת סרח נת אשר, כמו שהעיר ג"כ הגאון צעל תולדות ר"נ הערה כ'. (קכ) תמן הוינא, פ"י שם הייתי צין יורדי הים. (קכא) אפומטא, בכ"י אקספארד, וכרמולי, אפומטא, וזילקוט שמואל רמז קכ"ב אפומטא ונרסם שם צנליון פ"י חלונות פתוחות מעבר לעבר, וכנראה לקח את דבריו אלה מהערוך ערך אפומטא, שהציא מפרד"א פמ"צ וחלונות אפומטא צין צלל לצלל והיא רואין אלו את אלו, פ"י חלונות פתוחות מצד לצד עכ"ל, ועינו לא ראתה צערך ערך אפומטא, שהציא בשם הפסיקתא ויהי בשלח כאילין אפומטא ומפרש מראות, ועל אודות שרש המלה ומקור מתצנחא, לא הגיד לא הערוך ולא המוספי, ואולי צ"ל אפומטא, ונחצרו אותיות נו ונעשתה מהן אות מ והיא המלה היונית *μαρμα* ועניה עששת וכלי מאור, ור"ל שהיו המים סובבים אותם כמו העששית סובבת את הנר הדולק צה, ועיין בהמשך ערך אפומטא שם הוא העיר על המלה היונית רק טעה צמה שהוסף "היה האור ליורדי הים" כי בפסיקתא מפורש, כיצד היו המים עשויין. (קכב) ר' יוחנן הוה יתיב ודרש, מוצא זילקוט ויגש רמז קכ"ב וכן זילקוט שמואל רמז קכ"ב בשם הפסיקתא, וזילקוט ויגש שם צטעות ר' יהודה נתקום ר' יוחנן. (קכג) צ"ל צ"ר חייא בר חנינא, צ"ל צ"ר חייא בר חנינא, כמו שהוא בכ"י אקספארד וכרמולי וזילקוט שמואל סס. (זילקוט ויגש חסר שם האומר) וכן תראה צמרל צ"צ קכ"ב ע"א, בכללן אתה מוצא שצעים, צפרטן אתה מוצא שצעים

על (קבר) פילי של מצרים, ויש אומרים סרח בת אשר השלימה מניין של ישראל (קבה) ואני השלמתי נאמן לנאמן. א"ר תנחום בר חנילאי, (קבו) הקב"ה נכנס בכבודו עמון. מה כתיב הוא תהלתך והוא אלהיך (דברים י' כ"א), מה כתיב בתריה, בשבעים נפש ידרו אבותיך מצרימה (שם שם כ"ב):

לדור אליה ה' נפשי אשא, (תהלים כ"ה א') (קבו) אשח כתיב, אמר דוד לפני הקב"ה, רבון העולמים תשוח נפשי על אילו שהן (קבת) עתידין ליתן נפשם על קדוש השם, ואיזה זה דוד השמר, א"ל הקב"ה (קבת) דוד והפסידו, אין חלקם בחיים, חלקם בחיים (קל) וצפונך תמלא בטנם (תהלים י"ו י"ד) אין כתיב כאן אלא וצפונך, דידך וידיהון, אמר דוד לפני הקב"ה (קלא) רבון העולמים, הן באין בכח תורה, ומעשים טובים, אבל אני בצדק אחזה פניך (שם שם ט"ו):

(קלב) א"ר חייא בר אבא, אם יאמר לך אדם תן נפשך על קידוש השם אמור אני נותנה ובלבד שיתיו ראשי מיד, לא כדורו של שמר, שהיו נותנים (קלב) כדוריות של אש, תחת בית שיתיהם, (קלד) וקרומיות של קנה תחת צפרניהם: דלמא

הערות ותקונים.

שנעים חסר אחד, (ע"ש גרש"י), א"ר חמא בר חנינא, זו יוכנז שהורחה צדק וליתמה נין החומות. ש' אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורחה במצרים, ועיין במדרש ז"ר פנ"ד, ר' לוי גס ר' שמואל בר נחמן אמר, יוכנז עינורה נולד כעון, וליתמה נולדן מצרים, ה"ה ר' וסא אשת עמרם יוכנז וגו', על פילי דמצרים נולדה ע"כ.

(קבר) פילי של מצרים, מוצא שערך ערך כל ד', גס פסקא דויהי גזלת, והמלה יונית *קלט* פי' שער ואולם, עיין מה שהעירתי לעיל, פסקא שור או כשז הערה כ"ז. (קבה) ואני השלמתי, פה חסרים המלות האלה וכ"ל השלימה מנינם של ישראל [דכתיב אנכי שלומי חמוני ישראל (ס' כ' י"ט) אני השלמתי מנינן של ישראל] ואני השלמתי נאמן לנאמן. כמו שהוא צ"ל חקספארד, וצ"ל כרמולי, ובמדרש שמואל פל"ג, וצילקוט ויגא רמז קנ"ב, וצילקוט שמואל רמז קנ"ב גס הפסיקתא, והכונה השלמתי נאמן לנאמן כמו שפירש במדרש קה"ר פ' טוגה חכמה ומדרש שמואל גס טוגה חכמה של סרח נת אשר כולי קרבן של יאנז, ואמרה לו אנכי שלומי חמוני ישראל אני הוא שהשלמתי מנינן של ישראל ואני השלמתי נאמן לנאמן, נאמן, יוסף (שהיה נאמן בבית חווינו), נאמן, משה (דכתיב בכל ציתי נאמן הוא) ור"ל סרח נת אשר גלתה למשה היכן יוסף קבור, ובמדרש ז"ר פנ"ד, ובאגדת שמואל גס, מפורש נאמן לנאמן יוסף למשה. (קבו) הקב"ה נכנס עמיהם כו', עיין במדרש פל"ט, מה עשה הקב"ה נכנס עמיהם במנין, ועלי למספר שנעים לקיים מה שר'. אנכי ארד עמך ונצריהם וכו', ועיין במדרש ז"ר פנ"ד. (קבו) אשח כתיב, ר"ל קרי ביה אשח. מלשון תשוח עלי נפש, וצ"ל חקספארד נטעות אשח כתיב, וצ"ל כרמולי חסרים המלות האלה, ובמדרש חזית פ' השנעתי אחכם, אלך ה' נפשי אשא, אשח כתיב שהיו משיאין נפשם על קדושת שמו של הקב"ה. (קבת) שהן עתידין, במדרש גי"ט מזמור כ"ה, ד"א אלך ה' נפשי אשא זה דורו של שמו שנתמאסנו על קדושת השם כענין שגא' כי תשה נרעך משאת מחלומה, ועיין במדרש גי"ט מזמור י"ז, במאמר ד"א מדבר דודו של שמו. ובמקום מ"ה גבורים, ז"ל מ"ה גבורים, כמו שהוא צילקוט תהלים רמז תרע"א, ועיין בהרמזין וישלח פי' וירא כי לא יכול לו, שכתב דוד של שמו היה דור אחד בניו חמתי המנשה גדורו של ר' יהודה נן גזל וחזיריו. (קבת) דוד והפסידו, עיין במדרש גי"ט מזמור י"ז, אמר לו הקב"ה לדוד הפסידו חלקם צחיים ועיין גירס' אחרת באסתר רבה פ' גס ושתי המלכה. (קל) וצפונך אין כתיב. ז"ל וצפונם אין כתיב, ובאמר לנכון צכ"י חקספארד וכרמולי ובמדרש גי"ט מזמור י"ז במאמר ד"א מדבר דודו של שמו, ובמדרש אסתר רבה צכ"י גס ושתי המלכה ע"ש. (קלא) רבון העולמים, עיין מדרש גי"ט מזמור י"ז, ובמדרש אסתר גס. (קלב) א"ר חייא בר אבא, נשנה במדרש חזית צכ"י השנעתי אחכם. (קלג) כדוריות של אש, ז"ל כדוריות של גזל ומלנבין אותן גזל, וצכ"י חקספארד נטעות כדוריות, וז"ל כדוריות, ובאמר לנכון צכ"י כרמולי ובמדרש חזית גס, ורשיתי צילקוט תהלים רמז תרס"ז גס ילמדנו (הנאגד מלחמו) מציאים כדוריות של גזל, ונרשם גלגלון פי' סירים, וזה טעות וז"ל כדוריות, וכדור ידוע וכן מוצא בהרמזין. פי' וישלח, על פי וירא כי לא יכול לו, היו מציאין כדוריות של גזל כו'. (קלד) וקרומיות של קנה, כיה צילקוט

ר' למא (קלח) ר' יהודה בן גיורי, ור' יצחק, ורבנן, הלכו לשמוע (קלז) פרשת נסכים מר"ש בן יוחאי, (קלז) וכשהיו שם ג' ימים אמרין, צריכין אנו למיסב כרשואא, על קמא דרש, את קשתי נחתי בענן (בראשית ט' י"ג) אמר ר' שמעון בן יוחאי, הא סימנא דעלמא, על תניינא ודרש, ונראה הקשת בענן (שם שם י"ד) אר"ש בן יוחאי הא סימנא דעלמא, ר' חזקיה בשם ר' ירמיה, (קלח) כך הוה ר"ש בן יוחאי אומר (קלט) אימלא דינרי זהב, והיא נתמלאת, ר' חזקיה בשם ר' ירמיה, אריה זל ור' יהושע בן לוי, הוו (קס) יתבין פשטין, (קמא) משון דרא שמיעה, מן שמיה דרשב"י, (קמב) עבר ר' שמעון בן יוחאי, אמרין

הערות ותקונים.

גילקוט תהלים רמז תרס"ז, והלשון הזה שגור צפי ח"ל, עיין ערוך ערך קרס ג', ונכ"י אקספארד ונכ"י כרמולי קלומיות של קנה, וכן ראיתי צערוך ערך קולמוס שהביא ח"ל בפסקא ויהי צלחא שהן נותנין דריות [ג"ל כדוריות עיין הערה הקודמת] תחת שמיהן. וקלומיות של קנה תחת צפריהן ע"כ. (קלח) ר' יהודה בן גיורי ור' יצחק ורבנן, נכ"י אקספארד, ר' יהודה בן גיורא ור' יצחק ור' נתן, ונכ"י כרמולי, ר' יודן בר גורא ור' אור' נתן, וע"ס וז"ל גיורא במקום גיורא וצמדרש צ"ר פליה ר' יצחק ור' יוחנן ור' יודן גיורי, ועיין חו"ס שנת ל"ג ע"ב ד"ה ה"ג, ונס מהפסיקתא הזאת והמפרש, ראיה נלמדה שר' יהודה בן גיורי נגזר רבה הוה. (קלז) פרשת נסכים, צ"ר שם, הלכו לשמוע תורה מרש"י, אית דאמרי פרשת נדרים, ואית דאמרי פרשת נסכים, וצמ"ק ט' א', ר' יוחנן בן אשמי, ור' יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים ציה רש"י. (קלז) וכשהיו שם ג' ימים, עיין צ"ר שם, וטלו ממנו רשות, והמתינו עוד יום אחד, אמרו צריכים אלו ליטול ממנו רשות פעם שנית, ועע"ג שדרשו שהדין שצריך ליטול רשות, ועיין צמ"ק ט' ע"א, נראה שזוהי השני נטלו רשות, ורש"י שאל אותם על ככה, והם השיבו לו דברי טעם, ועיין צו"ד שיעון רמ"ב סי' ט"ז וצ"ח וט"ז שם. (קלח) כך הוה רש"י, נגשו צירושלמי נכרסות פ"ט ה"א, וצ"ר ר"ש פליה. (קלט) אימלא דינרי, ג"ל נקעה נקעה אימלא דינרי, כמו שהוא נכ"י אקספארד, וכ"י כרמולי, וירושלמי וצ"ר שם, ופי' כשרש"י צוה על הנקעה שתתמלא דינרי זהב, נתמללה כרגע, והוה ע"פ הספור צמדרש שיטת מזמור צ"ב, אמר ר' חזקיה בש"ר ירמיה מעשה נתלמד אחד של רש"י דאזיל לסתרה, ואזיל טעין והעשיר, כי אחא לגבי רש"י, והיו התלמידים רואין את הריות היו מצדין על עמון, מה עשה רש"י, נסב לתלמידיו ונפק עמיהן לנקעתה חדא, אמר נקעה נקעה התמלא דינרי זהב, ונתמלאת מיד, אמר לתלמידיו יטול כל אחד ואחד חלקו כל מה שאחס רותים, אלל תהיה יודעים שכל מי שהוא נוטל ממתן שכרו של עולם הבא הוא נוטל, כיון שמשעו בן משכו ידיהם, התחילו אומרים כי שמחתי ה' צפעלך ע"כ, ובשמות רבה פ"ב מוצא ג"כ הספור הזה מעשה נתלמד אחד של רש"י, שיחא חון לארץ וצא עשיר, והיו התלמידים רואין אותו ומקלנין, והיו מנבקין הן לנחא לתורה לארץ, וידע רש"י והוציין לנקעה אחת של פני מדון, והתפלל ואמר נקעה נקעה מלא דינרי זהב התחילה מולכה דינרי זהב לפניהם, אמר להם אם אסר אחס מנבקשים הרי זהב טלו לכם, אלא הו יודעין כל מי שהוא נוטל עכשיו חלקו של עה"צ הוא נוטל, שאין מתן שכר התורה אלל לעה"צ, היו ותשחק ליום אחרון ע"כ, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. (קמ) יתבין פשטין, פי' ישנו ולמדו, וצ"ר פליה אליהו זכור לטוב ור"ב"ל הוין יתבין תנין כחדא, פי' היו יושבין ולומדים ביחד. (קמא) משון חדא כו', פי' הגיעו למאמר אחד מרש"י. (קמב) עבר רש"י, זה ליחא צמדרש צ"ר שם, וכך הנוסחא שם, משון שמיעה מן דרשב"י, אמרי הא חדא דשמעתה רשימיה, ופי' המ"ס הגיעו לשמועה אחת משמועת רש"י. נתקשו צה ואמר אליהו חדא חדון של אותה הלכה, פירש"י (צפ"י המיוחס לו) קצרו אשר הוא קצור שם אינו רחוק מזה, נלך שמה ובאלא את פיהו עכ"ל. וראיתי צפ"י רש"י שם צמדרש צ"ר פליה, וכן מוצא בידי משה, וכתיב ח"ל מפרש בפסיקתא שכבר נפטר רש"י מדקאמר נרמחה הקשת צימיו, צימיו ולא צימיו, ועוד שרש"י תנא ור"ב"ל אמורא היה עכ"ל. אולם לפנינו בפסיקתא ליחא, ותלשון עבר רש"י, משמע שעוד היה רש"י חי, ואולי הכונה. עבר רש"י, ר"ל שנתגלה אליהם, וכן צמדרא כחצות ע"ז ע"ב משמע שכבר נפטר רש"י, ור"ב"ל

אמרין הא אתא מרא דשמעתא ניקום ונישאל ליה, (קמנ) קמן ושאלין ליה, א"ל (קמר) מה הוא דין דעמר, (קמה) א"ל ר' יהושע בן לוי הוא, וגדול הדור הוא, א"ל (קמו) ונראתה הקשת בענן בימיו, א"ל הן, אל אם נראתה הקשת בימיו, לית הוא כדאי למיחמי סבר אמי.

(קמו) ר' חזקיה בש"ד ירמיה, כך היה רשב"י אומר, נשבע הקב"ה לאבינו אברהם, שאין העולם (קמח) פחות משלשים צדיקים כמוהו, ומה טעמא ואברהם היו יהיה (בראשית י"ח י"ח) מנין יהיה י' עשרה, ה' תשעה, ה' חמשה, הא תלתין. (קמט) ר' חזקיה בשם ר' ירמיה, כך היה רשב"י אומר, אני ראיתי (קנ) בני העוה"ב והם מועטין, ואם תלתין אינן, אנא וברי מנחן, ואם עשרה אינן, אנא וברי מנחן, ואם תרין אינן, אנא וברי אינן, ואם חד הוא אנא הוא. (קנא) ר' יחזקיה בש"ד ירמיה, כך היה רשב"י אומר, יקרב אברהם מן נביא ועד נביא, ואנא מקרב מן נבי עד דאתי משיחא מלכא, ואין לא יצטרף עמי אחיה השילוני, ואנן מקרבין כולא עלמא. (קנב) על תליתיא ודרש ויאמר לבי מברי את השמן ושלמי את נשיך, (מ"ב ד' ז') וכו'.

דלמא

הערות ותקונים.

ורבי"ל ראה אותו נג'ע. (קמנ) קמן ושאלין ליה, נמדרש ס, על אליהו ז"ל לנביא א"ל כו'. (קמר) מה הוא דין, ז"ל מי הוא דין, פ"י מי הוא האיש הזה, ונמדרש סס מלך עמך. (קמה) א"ל רבי"ל, עיין כחצות ע"ז ע"ז. (קמו) ונראתה הקשת, עיין מאמר יקר ציפה מראה, נרכות פ"ט סיון י"ח. (קמו) ר' חזקיה כו' נשבע הקב"ה, זה חסר צירוף צרכות סס. ונשבע צירוף ע"ז פ"ב ה"א, ר' נתן נטע נשם ר' מנחם א"ל העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים כאבינו אברהם, ומ"ט היה יהיה מנין שלשים ע"כ, ועיין נמדרש צ"ר פ"ט. ונמדרש ש"ט ונמור ה'. (קמח) פחות משלשים צדיקים, לשעת נצנצו מנצחים ל"ו צדיקים. כמאמר סוכה מ"ז ז', סנהדרין ז"ז ז', לא פחות עלמא מתלתין ושחא דיקי דמקנלי אפי' שכינתא בכל יום שנאמר אשרי כל חוכי לו ל"ו צדיקים וזיתא ע"כ ועיין חולין ז"ז ע"א ונמדרש אנדות למארה"ל סס. (קמט) ר' חזקיה כו', אני ראיתי בני העולם הנא, כ"ה צירוף צרכות סס פ"ט, חסר צ"ר סס. וכן נכ"י אקספארד. (קנ) בני העולם הנא כו', נצנצו סוכה מ"ה ע"א, וסנהדרין ז"ז ז', ראיתי בני עליה והם מועטין, א"ל א"ל הם אני ונני מהם, א"ל מהם הם, א"ל ונני מהם, א"ל שנים הם אני ונני מהם. (קנא) ר' חזקיה כו', יקרב אברהם, כ"ה צירוף צרכות סס, וצ"ר פליה ופי' המ"כ א"ל ירמיה אברהם למיחמי לסנול נצרכות הדורות כולם שצנרו מנחן, עד הדור שאנכי נקראנו, אני אקראנו שז' ואסנול עד מלך המשיח, ואם אברהם לא ירצה אצרך עמי אחיה השילוני ונצנול כולם מיימות אברהם עד מלך המשיח עכ"ל, ונמדרש סוכה מ"ה ז', ואמר ר' חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י, יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, מיום שנבראתי עד עתה, ואלמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואלמלי יוחס בן עזריה עמנו מיום שנברא העולם עד סוף, וע"כ צר"י, יוחס בן עזריה דיקי ויעני יותר משאר מלכים, וכה צרכות א"ל כו' ע"כ, ור"י צרכות צרכות פטור ח"י, סכת ח"ל נצרכות [מ"ה ע"ז] יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין כו', פ"י צר"י היה נמדרש י"ג שנים ונראה לו אלקים צדק גדול כנודו והיה אומר יכול אני לפטור את העולם, כגון האומר נסדוס א"ל אמונא סס כך וכך צדיקים ונשחית, מיום שנבראתי ועד עכשיו כלומר נצרכות יתקיים העולם ולא נשחיתו האלפים, ואפי' א"ל סס דיקי אחר ואם בני עמי זכותינו מגנת משנברא העולם ועד עכשיו, ואם יוחס בן עזריה עמנו מגנים על כל בני עולם שלא תהא כלליה כגון המנוול, ומ"ט א"ל אברהם שנברא אלוה, שכל הנדיקים קצלו נצרכות, מעין השומר לעוה"ב, ואלו לא קצלו כלום, לכך נצרכות גדולה משאר הנדיקים עכ"ל. (קנב) על תליתיא ודרש, לבי מכרי את השמן כו', פה קצר המעתיק והציג מלת וכו"ו ור"ל על השלישי ודרש, כי לעיל מוצא, על קמא ודרש, על תליתיא ודרש, והכונה שהם דרשו המאמרים מרשב"י, אך הדרשה חסרה פה, וכן חסר נכ"י כרמולי ונכ"י אקספארד, אולם מוצא צ"ר פליה ואחרת דרש, כתיב ותלך מאתו (מ"א ד' ה') מה ת"ל ותצא ותגד לאיש האלפים (שס שס ז') אלא ויעמוד השמן

סס

ד'רמא (קנ) רשב"י ור"א בריה, עבדין טמירין (קנר) תלת עשר שנין, כדרא (קנה) מערמא רבקע, (קנ) אכלין דרובין עד שהעלה גופן (קנו) חלודות חלודות, (קנה) [לסוף] תלת עשר שנין, נפק ליה רשב"י, ויחיב ליה על (קנט) תרע מערמא, וחמא לחד בר נש, (קס) פרש מצדא למיצד ציפורין, פרשה זמן קרמא ושמע ברת קלא דאמרה (קסא) דינים ואשתובת, פרשת זמן תניינה, ושמע ברת קלא

הערות ותקונים.

(שס שס ו') שהוקר השמן וצאח לשאול אם תמכור או לא תמכור [וישצ לה לבי מכרי את השמן (סס)] הצרכה האחרונה היתה גדולה מן הראשונה, ולח וניך תחיי במתח (סס) עד שיחיו המתים, וכיון שראה אותן שהן בני אדם של ישוב שלה עומס זון אחד של תלמידי חכמים לידע מה הם דורשין בדרך ע"כ. וכן בדרשות של קמא ותניינא נמלא במדרש ז"ר שס. דרשות אחרות, ע"ש. (קנ) רשב"י ור"א בריה כ', זכ"י כרמולי מתחיל ירושלמי רשב"י ור"א כ', אין ספק שזולת "ירושלמי" היא רשימת המעתיק שהמאמר הזה נמלא בירושלמי, כי כן הוא צאחת בירושלמי שציעת פ"ט היא, וכן נשנה במדרש ז"ר פע"ט, וצילקוט וישלח רמז קלי"ג בשם המדרש, ובמדרש קהלת פי חופר גומן, ובמדרש אסתר פ"ג פי גס ושתי המלכה, ובירושלמי שס, זה רק ברשב"י לנד, לא על ר"א בנו. (קנר) תלת עשר, צ"ר וקס"ר ואסתר רבה, תלת עשרה שנה ציומי דשמדא, ועיין צנמי שנת ל"ג ע"צ ומדרש אסתר שס, ומדרש ש"ט מזמור י"ז, במאמר דבר אחר מדבר דודו של שמד. (קנה) מערמא דבקע, מלת דבקע איננה בכל המקומות, רק זכ"י אקספארד ובמדרש קס"ר שס הג' במערמא דפקא, וזכ"י כרמולי צהדא מערמא ואחצקע ונפיק להון חרוזין למיכל והיון עסקין בלוריתא עד שהעלה גופן חלודה. (קנו) אכלין חרוזין, זכ"י אקספארד אכלין חרוזין דחרומן, ובירושלמי שציעת פ"ט ה"א, המוסאס רשב"י עבד ממיר במערמא י"ג שנין במערמא חרוזין דחרומא, ולזה אין מונן כלל, מה הוא מערת חרוזין דחרומא, ואין ספק שז"ל גם בירושלמי אכלין חרוזין ותמריס, כמו שהוא במדרש קס"ר צ"י חופר גומן, ובירושלמי מלת "במערמא" היא בטעות ויש למחקר ומלת אכלין חסרה ויון תמריס נעשה תרומה ובמדרש ז"ר פע"ט והיו אוכלים חרוזין של גרודא, וצילקוט וישלח רמז קל"ג בשם מדרש ז"ר, בטעות של גידורא. ונרשם צ"דו "שס מקוס" ולא ידע שז"ל גידורא ומוצא בערוך ערך גרד שהצ"ח בשם ז"ר חרוזין של גרודא ס"א גרודא, פי' יבז ר"ל גורעם עכ"ל. (קנו) חלודות חלודות, וכ"ה זכ"י אקספארד, אכל בירושלמי וזכ"י כרמולי ובמדרשים שס, חלודה חלודה, ובערוך ערך חלד הביא דברי המדרש מנ"ר וכתב שס המוספי פי' בל"י צואה ודבר מלוכלך (ראסט), והרמ"ל לא הביא שס המלה הזוית, אכן היא המלה *αἰσχρολογία* בלשון יוני, ואולי היא מלשון המקרא חלד, עיין אה"ש בשרש, ומוצה תראה שדרש במדרש ש"ט מזמור י"ז, מומתים מחלד, אלו שהעלו גופן חלודה כגון רשב"י וצנו שהיו עומן י"ג שנה עד שהעלה גופן חלודה, דריש חלד מלשון חלודה. (קנה) לסוף תלת עשר, מלת לסוף הוספתי. ונאמר לנכון זכ"י אקספארד, וכרמולי, וירושלמי, ומדרשים. (קנט) תרע, כ"ה זכ"י אקספארד וכרמולי וצ"ר שס, אכל צקה"ר ואסתר רבה, הגי' על פילי והכל אחד, עיין מ"ש למעלה בפסקא שר או כצ, הערה כ"ז. ובירושלמי שציעת שס על פומא דמערמא. (קס) פרש מנדתא, זכ"י אקספארד פרש מנדתא, ז"ל מנדתא. ובירושלמי שס חמא חד ציד ציפורין, וצ"ר שס חמא חד ציד קאים וציד כפורין, ובמדרש קס"ר ואסתר שס, חמא חד ציד פרים מנדתא למנד צפרין. (קסא) דינים ואשתובת כ', ספיק לה ואיתפשט, המלות משובשות וז"ל דימוס ואשתובת כ' ספיקלה ואיתפשט, וזכ"י אקספארד ג"כ בטעות, דיימית תמורת דיומס, וכן בטעות ספיק לה במקום ספיקלה מלה אחת, וזכ"י כרמולי ג"כ בטעות תרומם במקום דיומס, ומלת ספיקלה מחוקה היא מזלתי יכולת קרוא אותה, אך בגליון רשום ג"כ צכת צן נושן, פי' לשון קשורה". וגם זה שגגת המניה היא, ובירושלמי שציעת שס, שמע ברת קלא אמרה דיומס ואשתובת ע"כ, והנותר חסר, ובמדרש ז"ר ברת קלא אמרה מן שמיא דיומס דיומס פסגא, וכד היה שמע ברת קלא אמרה ספוקלה הות מתגדה ונלכדה, אכל במדרש אסתר וקס"ר שס, שמע ברת קלא אמר דיומס ואיתפשט שמע זמן תניינת ברת קלא אמרה ספיקלה ואשתובת, ונהפך הסדר בטעות, כי ז"ל צהיפק דיומס ואשתובת, ספיקלה ואיתפשט, כי דיומס

קלא דאמרה ספיק להו ואיתפשות, אמר אפי' צפור מבלעדי שמיא (קסב) לא מצדיא, ואנן יתבינן הבא, כר שמע דמיליאי (קסג) שרי כן, אמר ניהות (קסד) וניתמי בהדין

הערות ותקונים.

דיומוס היא המלה הרומית, dimessio ופי' מחילה ושלוח תפשי (געטלססונג), לכן ענינו עולה יפה, כששמע נת קול אומרת מחילה והללה ניוולה, ואת נתניו הציל תרגם שזינ ונדניאל מן ידך מלכא ישיזי, ועתה נשאר עוד לנו לפרש מלת ספיקלא, צערוך ערך ספקל, כתב המוספי פי' נלשון רומי וסורים ותקל השוער ומיתת נ"ד, וכן כתבן כן בערך דיומוס, ספיקולא נלשון רומי וסורים ועגסי הנק, והרמ"ל הציג את המלה הרומית Spicula ומתרגם אותה (שפיטעט שטאכל). אולם המלה הזאת אינה מתאימה לדברי המוספי, וראיתי במשניר ערך ספקולא הציג המלה specula, שענינה שמירה ואסיפה במשמר ע"כ, ולדעתי אולי צ"ל ספולקא צהפוך האותיות והיא המלה הרומית supplicium ופירושה עונש ומיתת נ"ד (שטרפפע, לעבענגס שטרפפע) חה הוא כוונת המאמר וכאשר שמע שהצט קול אומרת ספולקא (פי' עונש) נתפס הצפור ונלכד, וצילקוט וישלח רמז קל"ג ספי קולא, צריך לחבר שתי המלות הנפרדות, ולעשותן אחת, ושתי המלות האלה, שגורות במדרשים, כמו מלך צ"ד יושב צדין, צומן שהוא נותן דיומוס, כל העם מקלסין אותו, וצומן שהוא נותן ספיקלא, אין כל צריה מקלסת אותו, (ויר' פכ"ד) וכן מלך צ"ד יושב ודן, כשהוא נותן דיומוס הכל מקלסים אותו, וכשהוא נותן ספיקולא הכל מרננין אחריו, (ירושלמי סוף ברכות פי"ט ה"א), מלך צ"ד יש לו ספיקולא, ואף אלהים יש לו ספיקולא, שגא' מות ימות הנואף והנואפת (במ"ד פ"ז), פי' עונש מיתה, וכן שאם ימרו ישמעו מפי ספיקולא (תנחומא פ' ח"י), ומאמר הפסיקתא. מוצא בערוך ערך דמס ז', ח"ל צ"ר פי' וינא יעקב שנת קלא אמרה מן שמיא דיומוס, הות פגא, וכד הוה [שמע] צפריין, וכד הוה שמע נת קלא אמרה מן שמיא דיומוס, הות פגא, וכד הוה [שמע] ספיקולא, הות מיתגדל, ס"א מן שמיא דיומוס ואשתויצב פי' דיומוס הננלי עכ"ל, נוסחא הראשונה היא כנוסחת המדרש צ"ר, וס"א הוא, כנוסחת שלפנינו בפסיקתא, ויש להעיר בתוס' ע"ז (ט"ז ע"ב) כתבו ח"ל, דיומוס לשון רחמים כדאמרין צירושלמי שביעיה פיט, במעשה דרשב"י אחר דכפק מן מערתא, תמא חד נז עופות שמע נת קלא כד הוה אמרה דיומוס הוה פסגה, פי' העוף נמלט מן הפה, וכד הוה אמרה ספיקולא, הוה מיתגדה, פי' הוה מתלכדי צפה, קולא הוא תרגום של פה, אלמא שמע דדיומוס הוה לשון רחמים כ"י הוה נראה מדרשים שהיה לפנייהם המאמר צירושלמי שלם, אך לפנינו נחסר התני השנית, כאשר העירתי בראש ההערה הזאת, אך פירושם למלת ספיקלא, אינו עולה יפה, כי מלכד מה שקרעו ממנה מתנייה הראשונה, והייתו מלת ספי בלי פי', מה יענו עוד למקומות האחרים אשר באה בהם המלה הזאת, ואין ענין צם לפירושם, אך היכנון כאשר בארתי. (קסב) לא מצידיא, פי' אפילו צפור אינו נלכד צפה בלעדי גזרת השם, כי השגחת ה' הפרטית אף לבע"ה, ובכ"י אקספארד הגירסא לא יצרה, וצירושלמי שביעיה שם הגי' לא יצרה, וכתב ע"ז המפרש, ה"ג לא מתגדא עכ"ל, אולם אין צורך לתקון הזה, כי גם הנוסחא הזאת נכונה, וכן היה לפני הרצ צעל הערוך בפסיקתא, כמ"ס בערך יצדה, ח"ל בפסיקתא דויהי נלחא ציפר מלעדי שמיא לא יצדה, פירוש לא מתגדדה עכ"ל, ולפני חכמי התוס' (ע"ז ט"ז ז') ד"ה דיומוס היתה הגי' צירושלמי לא מיתגדא, ובמדרש קבלת ואסתר שם, הגי' לא יצרה, ובכ"י כרמולי לא יוכל לצרות, ובמדרש ש"ט מזמור י"ז פ' מנחם, הגי' לא אחיא, וכל המאמר הזה הוא במדרש ש"ט בקצרה מה צפריין חת מדעת עליון אינן נתפסין אלא חת מדעת עליון נתפסין (בתמיא) ע"ש, והלשון שם משושה, ועירובני דברים, ויש לתקן שם עפ"י הפסיקתא והצירושלמי. (קסג) שרי כן, צריך לחבר שתי מלות אלה, ונאות ד' במקום ר', וצ"ל שריבין, ר"ל כאשר שמע שנשמך הדבר, וישבו המים ת"י ושדכו מים, ובכ"י אקספארד שדין, ובכ"י כרמולי שדין, צ"ל שדין, וכן תראה צירושלמי שם דשדכן מיליא, ובצ"ר פעיט נפק ואשכח מיליא משדכן ונתגולה הגזירה, ובמדרש קה"ר ואסתר חסרים המלות האלה, ובערוך ערך שדך הציג את המאמר הזה ומדרש צ"ר, ובמדרש שנת לג' צ' מפורש יותר, אחא אליהו וקס אפתחא דמערותא, אחא מלן לודעיה לצר וימי דמית קיסר ונעיל גזירתא כ"י ע"ש. (קסד) וניתמי

בהדין מקור דטבריא. אמר צריכינן אנו להחזיק טובה, בדרך שעשו אבותינו, שעשו (קסח) אמליסין ומוכריין בזול, (קסו) ועשה אמלים ומכר בזול, אמר צריכינן אנו (קסז) למוכיה טבריא, והוה נסיב תורמסין, ומקצין (קסט) ומקליק בשוקא, (קע) וכל הן (קעא) דהוה תמן מית, הוה טייף וסליק ליה, חמיה חד כותי, אמר אנא

הערות ותקונים.

זהדין מקור דטבריא, וכי"ה זכ"י אקספארד, וז"ל וניסחי, כמו שהו"א זכ"י כרמולי, פי' נרחן נתיימי טבריא, רחן תרגומו סח, ונז"ר פע"ט אחון ואסחין צה"א זי נזי (פי' בית המרחץ) דבית מוקד-דטבריא, וצירושלמי שביעית שם נישות נתיימי צה"א דמוסין דטבריא, וע"ש נפי' הר"פ שם שפירש נישות נתיימי נלך ונראה נזרכי העיר ולדעתי יותר נכון שז"ל צירושלמי ונסחי, וצירושלמי פ"ה פ"ה ה"ה עלון מוסחין צה"א דמוסין דטבריא, ז"ל צה"א דמוסין, ונמדרש קהלת ואסתר שם, נישות וניסחאי צה"א מיי דמוקד דטבריא וז"ל גם שם ונסחאי. אולם המ"כ פי' וניסחאי מלשון אסחא שפי' רפואה ע"ש. ואולי ז"ל מקור דטבריא, כמו שהו"א לפנינו בפסיקתא ונמדרש אסתר שם ס"ס, נחמון וליחסון נמוי דמוקד דטבריא, וזה חסר לפנינו בפסיקתא. (קסח) אטליסין ומוכריין בזול, כ"ה גם זכ"י אקספארד וכרמולי, ומדרש קה"ר, ואסתר רבה שם, אצל צירושלמי שביעית שם, ומוכריין בשוק, נמקום ומוכריין בזול, ופי' אטליסין שווקים, (מאירקט) עיין נמוספי ערך אטלס, שדמק לפרש המלה מלשון ויי, ועיין ערך מלין נמוספות נד רי"ט, וצירושלמי שם הנוסחא כמו שעשו אבותינו הראשונים, ויחן ה"ה פני העיר, שהיו עושין אטלסין כ', ר"ל שדרשו מן ויחן את פני העיר, וכן נמדרש קה"ר צ"י חופר גומץ בדרך שגשה אביו יעקב, שנאמר ויחן את פני העיר, שהיה עושה אטלסין. גם נמדרש צ"ר פע"ט, שהתחלת המאמר ד"א ויחן את פני העיר התחיל מעמיד הטליסין, וכן תראה בנמדרש שנת לג' סע"ז ויחן את פני העיר שמואל אמר שווקים תיקן להם. (קסו) ועשה אטלסין ומכר בזול, כ"ה זכ"י אקספארד, וכרמולי, ומדרש קה"ר. ואסתר רבה, אצל צירושלמי ונז"ר חסר זה. (קסז) למזכיה טבריא. עיין נז"ר פע"ט, ותראה שנסתרו שם המאמרים, מן הקודם אל המאוחר, וכי"ל א"ל נז"ר כל הלא נכתב עבדת לן טבריא, ולית אן מוכר יתה מן קטוליא, אמר צריכינן אנו לדכיא טבריא, וזכ"י אקספארד הנוסחא למדכיה לטבריא, ופי' לטברא שווקי טבריא מקצין מתי, כי טבור תרגומו דך, ועיין בנמדרש שנת לג' ע"ז, אמר הו"א ולימרתה ניסא, אח"ל אסחין מלחא כו', איכא דוכחא דלית ציה ספק טומאה, ולית להו צערא לכהנים לאקופי, פירש"י שהיה אותו שוק שהספק בו מקום מעבר העיר לרבים, והכהנים לא היו יכולים ליכנס שם מפני טומאה, ונריך להקיק דרך אחר ארוך ע"כ. (קסח) תורמסין, הוא מין קטניות מר וקשה נלשון ויי *stercus*, ונקרא גם נלשון ערבי א"ל תורמוס (עיין חנוניות הארץ בתוצאות הארץ נד ע"ו), ונמדרש שנת שם מפורש שזודע לו שזוק טבריא היה נחזקת טהרה צימים קדמונים ע"י עדות שקינן בן זכאי שם תורמסין תרומה. (קסז) ומקליק, כ"ה צירושלמי, וזכ"י אקספארד, ונמדרש צ"ר פע"ט, וקה"ר צ"י חופר גומץ, אצל זכ"י כרמולי, ומהלך לשוקא, וט"ס הוא וז"ל ומקליק בשוקא, ולפני הרב נצל הערוך היה שתי נוסחאות, כי נערך טלק כתב בפסיקתא דויהי נצלח ומקצין ומטלק. בשוקא, תרגם השלך טליק עכ"ל, ונערך קלק כתב בפסקא ויהי נצלח, ומקלק בשוקא, קליל גרמון, ואי לא אלא מקלקלך, פי' מקלק היינו מטלק שפירשו נמקומו, וע"ז כתב המוספי וישלך אל המים ת"י וקלק לגו מייא ע"כ, ויש להעיר מה שהנאחזי נזס הערוך מערך קלק. קליל גרמון, ואי לא אלא מקלקלך, הוא מאמר אחר מוקף הפסקא דויהי נצלח, וע"ש בהערה רכ"ו שהעירותי, שז"ל קליל גרמון ואי לא אלא מקלקלך. (קע) וכל הן, ונמדרש שם וכל אחרא. (קעא) דהוה תמן מית הוה טייף וסליק ליה, כ"ה צירושלמי, וזכ"י אקספארד. אולם נז"ר פע"ט המאמר באורך קצת, מה עבד נסב תרמוסא והוה מקצין תרמוסא, ונדי קטנותיה ומקלק בשוק, וכל אחרא דהוה קטילא סליק ואינון מפקין ונפקין, וכל מקום שאל היה שמה טומאה תרמוסא עומדת והוא נתיין איה מקום טומאה, ומקום טהרה, עד זמן דכתיבא מן קטיליא ע"כ, ונז"ר שנת ל"ד ע"א, מסופר בהרב בדרך הטבע כל היכא דהוה קצי טהריה, וכל היכא דהוה רפי ציניה, אולם רש"י ז"ל כתב שם היה מקצין תורמוסין, ומסליקין שם ונעשה גם ונף המת

נמוסין

אנא אויל (קעב) ומחייך בהרין סבא דיהודאי, מה עבר נסב חר מית, ואול ואטמריה (קעג) בחר שוקא דרכי. (קעד) אתא לגביה וא"ל (קעה) דכותא שוקא פון, א"ל איין, (קעו) א"ל אין נפקא מיתא מן בתרך, א"ל (קעז) גור חמי לי, צפה רשב"י ברוח הקודש, וירע שנתנו שם, ואמר גורר אני (קעה) על העליונים שירדו, ועל התחתונים שיעלו, וכן הוה ליה, מדנפיק עבר (קעט) קמי כנישתא דמגדלא, (קפ) ושמע קליה דמינקי ספרא דמגדלא, (קפא) אמר הא בר יוחאי דרכי

הערות ותקונים.

נמקום שהוא שם, וזיינו למקום הקצר, הכי מפרש נפסיקתא דפרשת העומר, ובסדר זרעים ירושלמי עכ"ל, כונתו למאמר הפסיקתא הזאת דויהי בשלח, אך צ"כ מהפסיקתא שהיה לפניו לא היה הפסק בין הפסקות, וראה פסקא דהעומר ואולי לפני רש"י היתה סמוכה לה (כמו שהם נפסיקתא רבתי) וחשב כי גם המאמר הזה עוררו לפי העומר הוא, וקרא את שמה עליה, ומה שכתב בסדר זרעים ירושלמי, והמניחים לא זיינו את מקומו, הוא בירושלמי שביעית פ"ט שהנאתי. (קעב) ומחייך, צ"כ אקספארד ומדחיק, ז"ל ומדחיק, כי לעג חרנונו דהך (עין מחורגנו שרש דהך), ובז"ר ומחיק, ז"ל ומחיק, שחוק תרנונו חייך, ובמדרש קהלת מנחך, ז"ל מנחך, כי השרש הזה נרדף בשלש ארמי ללעג ולשחוק, וכן צ"כ כרמולי מנחך, ובירושלמי שביעית שם, מפלי, וגם זה ענינו לעג, כמ"ש התוס' ע"ז מ"ד ע"א ד"ה מפליא, ח"ל פ"ה הקונטרס לניגט מופלא, ובז"ר סוף פ' תולדות יצחק מה את מפליא זי, כלומר למה אתה מלעג עלי, וכן פ"ה הערך [בדרך כלל] עכ"ל, והנז אעיר שבמדרש איכה פ' רבתי צננים במאמר חד מחלטים אל לירושלים והוא מפלי כו', וסיים מכאן ולהנא לא תפלי צנני ירושלים, תפלי לשון צדיקה הוא לא תפאר אחרך, תרנונו לא תפלי בחרך ע"כ, והמלות האלה מן תפלי עד בתוך, תפסת אחד המעתיקים, או המדפיסים היא, והוצאו פניהם צטעות, ולא ידע כי הוראת מלת מפלי בשלח היא לעג, וברשה ביוניט *στυλά*. (קעג) צדד שוקא דרכי, פ"ה בשוק אחד שהיה טבור, ובצ"כ אקספארד צטעות צדד שוק דרכי, ועין צציר פ"ט אית דאמרי מן הדין שוקא דגרניכל כו', מה הוא הוספה, ומקומו אחר נסב קטל וטמרי בשוקא דהוא מדכי, כמו שהוא לכון בקה"ר צ" חופר גומן. (קעד) אתא לגביה, עין נוסחא אחרת צצ"ר שם. (קעה) דכיתא שוקא פלן, פירוש שאל אותו האם טמרת שוק פלנוי, ובצ"כ אקספארד טעות, דמחא שוקא פלן. (קעו) א"ל אין נפקא מיתא מן בתרך, צצ"ר ובצ"כ אקספארד, ואין אפיקת לך מיתא מן בתרך, ובמדרש קה"ר ואין אפיקת לך מיתא חד מית. (קעז) גור חמי לי, צ"כ אקספארד צטעות גור, וז"ל גור, וכ"ה במדרש קה"ר, ובדרך ערך גור זי כתב ח"ל, נפסיקתא דויהי בשלח, א"ל נקיתה [לפנינו פס דכיתא] בשוק פלן א"ל איין, [א"ל אין] אפיקת לך מיתא מן בתרך, א"ל גור חמי לי, פ"ה לך הראה לי עכ"ל, ובצ"ר פ"ט הנוסחא גור חמי ליה, ופ"ה המ"כ גור לשון משיכה והוצאה, כלומר הוצא המה כאשר אמרת, חמי ליה, הראה אותו כותי לר"ג את הקצר עכ"ל, וכאשר הוא לפנינו יותר נכון, וגור חמי לי, הוא מאמר רצ"ב פ"ה הראה לי. (קעה) על העליונים כו', פ"ה הכותי ירד לקצר, והמת יעלה ויחיה, ובמדרש קה"ר הגי' גור חמי על דין, דרביע יקום, ועל דקאים ירביע, ואית דאמרי גור חמי על עילאי יחוס, ועל תחאי יסיק. (קעט) קמי כנישתא דמגדלא, כ"ה צ"כ אקספארד וכרמולי ומדרש קה"ר. ובירושלמי קומי מגדלא, ובצ"ר פ"ט ועבר צהדין מגדלא דנציעא, ועין תבואות הארץ דף ק"צ ע"ג, צפונית מערבית טבריה כחצי שעה, עד היום הכפר מדג"ל (מגדל). (קפ) ושמע קליה דמינקי ספרא דמגדלא, צ"כ כרמולי ושמע קליה דספרא דמגדלא ומקרי ואמר, ובירושלמי שם שמע קליה דספרא, ובצ"ר. וקפ"ה, דנקאי ספרא דמגדלא, ופ"ה המ"כ כך ה' שמו ע"כ, אולם כל עין נכון מחזה כי אין אחת צפ"ה הזה, וגם ישאל השואל שם המלמד למה, אך האמת כי ז"ל צצ"ר, וקה"ר, וצילקוט, דמינקאי ספרא ופ"ה שמע קול של חינוך חזית הספר, וכן תראה במדרש איכה חד מחלטים אחא לירושלים על לבי ספרא אשכח מינוקו דיתנין, פ"ה צל לזית הספר ומנא ילדים יושבים. (קפא) אמר הא בר יוחאי דרכי טבריה, צצ"ר פ"ט הגי', אמר לא אמריתון דרכי בר יוחאי לטבריא אמרוך אשכחון חד קטלא ע"כ, פ"ה האם לא אמרתם שרצ"ב טבריה, והלא שמענו אמריו שגאלו אח"כ

ודכי מבריא, א"ל (קפב) ולא מן המנין היית, תלה עיניו ואסתכל ביה, ומיד נעשה גל של עצמות:

(קפג) [רשבי' עבר] בשמטתא, וחמא לבר נש לקיש ספיהי שביעית, א"ל ברי, ולא [ספיהי] שביעית היא, א"ל (קפד) ולא את הוא שמחיר, אי ואין חברי חלוקים עלי, וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש (קהל י' ח') וכן הוה ליה. (קפה) ר' אליעזר ב"ד שמעון עלון חמריא לקרתא, בעון למזבן עבורא, (קפו) וחמוניה יתיב קמיה תנורא, (קפז) אימיה נשא והוא אכיל, אימיה

הערות ותקונים.

אח"כ מת אחד, ובכאן המאמר קטע ואינו מובא מי הוא שאמר כן, וגם צירושלמי ונמדרש צ"ר פע"ט המאמר סתום ולא נודע פירושו, ואולם בשנת דף ל"ד ע"א, איתא שפנא אחד אמר כן, ועל שהוא סנא נתן עיניו ונעשה גל של עצמות. (קפב) ולא מן המנין היית, עיני צנמרא שנת ל"ד ע"א, עכשיו שהיית ונמנית עמנו, פירש"י היית צנמרא ונמנית עמנו הסכמת לדעתנו להיות מן המנין לטהר טעמיה, ע"כ. וצירושלמי גם א"ל ינא עלי אם לא שמעתי טעמיה עתידה להיטהר אפי' כן לא הימנין [צ"ל לא מן המנין] היית, מיד נעשה גל של עצמות, ונמדרש צ"ר פע"ט, אמר לא אמריתון דדכי נן ויחאי לטעמיה, אמרון אשכחון חד קטילא, אמר ינא עלי אם אין צדי הלכות כשער ראשי על טעמיה שהיא טעורה, חון מזה ומזה, ואתה לא היית צננין עמנו שנטערה (בתמיה) פרצת גדרן של חכמים, עלך נאמר ופורץ גדר ישכנו נחש, מיד נעשה גל של עצמות ע"כ, וע"ש צפי המיוחס לרש"י וצמ"כ. (קפג) רש"י עבר, כן תקנית כמו שהוא צמ"כ אקספארד וכרמולי, ושנה ג"כ צירושלמי ברכות פ"א סוף ה"ב, ושניעית פ"ט היא, וכן מונא צנמרא צ"ר פע"ט, וצנ"ר גם הגי' [רש"י] עבר צהלא צקעתא דבית נטופה. (קפד) ולא את הוא שמחיר, א"ל ואין חצרי חלוקים עלי, וכן הוא צירושלמי שניעית שם. רש"י עבר בשמטתא וחמי חד מלקט שניעית, א"ל ולית אסור ולא ספיהין אינון, א"ל ולא את הוא מחירן, א"ל ואין חצרי חלוקין עלי, קרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוה, וצירושלמי ברכות שם פ"א ה"ג מובא הדבר בלחוד, והן אשכחון דר"ש פליג על רצנן ולא ענד עונדא כותיה, כמו דתנין תמן [משנה שניעית פ"ט מ"א] רש"י כל הספיהין מותרין, חון מסיפיהי כרוז שאין כיוצא בהן צירקות שדה, וחכ"א כל הספיהין אסורין, ר"ש הוה עבר בשמטתא, חמי חד מלקט ספיהי שניעית, א"ל ולית אסור, ולאו ספיהי אינון, א"ל ולא את הוא שאת מחיר, א"ל ואין חצרי חלוקים עלי, וקרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש, וכן הוה, ע"כ. וכן הוא צנ"ר, ומדרש קה"ר, כי צירושלמי והפסקתא והמדרשין דרך אחד להם, כאשר כולם אנדה א"י הם, ומסכמים יחד שרש"י אמר כל הספיהין מותרין אבל ש"ס צנ"ל מתנגד לדברי כלם, ולגירסת המשנה שניעית, כי צנפסחים לא ע"צ איתא רש"י כל הספיהין אסורין חון מסיפיהי כרוז וחכמים אסורין, הנה לדבריהם ספיהי שניעית אסורין לכ"ע, ואך צנפסחים כרוז קמיפלגי, ושקלו וטרו גם צנמרא תרווייהו דאסרו כל הספיהין הוא אלינא דר"ע, וצמ"א קמיפלגי רצנן צנ"ר גזרינן ספיהי כרוז אטו שאר ספיהי דעלמא, [לכן אף ספיהי כרוז אסורין], ור"ש סנר לא גזרינן ספיהי כרוז אטו ספיהי דעלמא, [לכן כרוז מותר], וע"ש בתום ד"ה כל הספיהין וצ"ש שניעית שם. (קפה) ר"א צר"ש, מונא צנמרא חזית פ' ידיו גלילי זהב, והפסקא הזאת היתה גם לפני הרב רצנו מנחם די לומאנו ז"ל, כי צנפסחים המערך ערך שצחו כתב ח"ל שצחו של ר' אלעזר צר"ש צנפסקה דויה בשלה עכ"ל, וכוננו על הכך עובדי המוצאים להלן על ר"א צר"ש. (קפז) וחמוניה יתיב, כ"ה גם צמ"כ אקספארד, פ"י ראו אותו יושב אצל התנור, ונמדרש חזית שם, אחיי חמריא צני אצוי למזבן עבורא מן קרייתא המוניא יתיב גני תנורא, ופ"י המ"כ חמריא לוקחי תצוה צלו ולנו צבית אצוי ר' שמעון, ליקח דגן ממוקם המוניא ע"כ ונעלם ממנו שג"ל חמוניא ואינו מוסב למעלה אל קרייתא, אך למטה אל יתיב, ופ"י ראו אותו יושב. (קפו) אימיה נשא והוא אכל, צמ"כ אקספארד וכרמולי, אימיה נשאה, ונמדרש חזית שם אימיה נסחא, ופ"י המ"כ מורדת הפת, ור"אית צמערך ערך אצותא הניא צמ"כ פסקא דויה בשלה, הוה יתיב קמי תנורא אימיה אפיא, והוא אכל אימיה אפיא והוא אכיל ע"כ. ולזה המאמר כון השצולי הלקט כ"י (ערוגה א' סימן כ"ח) ח"ל מצינו צנפסיקתא שצראשונה היא

אימיה נשא והוא אכיל, עד דאכיל כל (קפח) אצוותא דפיתתא, אמרין (קפט) ווי דחויא בישא שרי במעוי דרין, שמע קליהון, מה עבר להון, (קצ) נסב חמריהון ואסקון לריש אנרא, (קצא) אזלין ואמרין לאבוי, אמר להון דלמא מילא בישא אשמעתיניה, אמרין חמחיין יתיב קמיה חנורא, אימיה נשא והוא אכיל, אימיה נשא והוא אכיל, עד דאכיל כל (קצב) אצוותא דפיתתא, ואמרין ווי דחויא בישא שרי במעוי דרין, אמר להון (קצג) דילמא מדידכון הוה אכיל, לא ההוא דברא יתיה, ברא ליה מזוניה, (קצד) אעפ"כ אמרין ליה מפומי, והוא מנחית לבון, (קצה) ואזלין ואמרין ליה, והגם האחרון קשה מן הראשון, כד אסיק להון, אסיק תד חד, וכד הוה מנחית להון, הוה מנחית תרין תרין:

(קצו) ר' אליעזר ב"ר שמעון אזיל לגביה ר' שמעון בן יוסי בן לקניא חמוי, ונכס

הערות ותקונים.

היה מולך משאות ואוכל מלא תנור פת. ופעם אחת הולך החמורים עם משאם על הגג כו' ע"כ, וכן האור זרוע ה' ק"ג סימן י"ט, שכתב ח"ל וגם ר' אליעזר הקליר יסד קרונות כו', ועל שם אכלתו נקרא קלירי, דלמך נפסיקתא שנתתלה היה מולך משאות ואוכל התנור מלא פת כו'. חסד כי ר' אליעזר הקליר הוא ר' אלעזר ז"ר שמעון, אולם נסיוס דנרין כתב צנעמו ואפי' אם תמצא לומר שלא היה ר' אלעזר ז"ר שמעון, אלא אחר היה כו', ע"כ. (קפח) אצוותא דפיתתא, נכ"י אקספארד צטעות כל אינותא דפיתתא, וז"ל אצוותא, ועיין להלן הערה קצ"ז, ולזה המאמר כיוון הירושלמי מעשרות פי' ה"ר ר"א דר"ש ע"י דהוא אכלן הוה משער גרמי' ק, וכן מוצא שם עובדא השנייה הנזכרת נכאן, לעמן שיעור של כוס. (קפט) ווי דחויא בישא כו', נכ"י אקספארד צטעות ווי דחויא בישא, ופי' הו' נחש רע שורה צמעה על זרע. (קצ) נסב חמריהון כו', פי' לקח ר"א את חמוריהם והעלה אותם וזאלן לראש הגג. (קצא) אזלין ואמרין לאבוי, נכ"י אקספארד, אולם צמירד חזית צפ' ידי גלילי זהב, הנוסחא אזלין תנעין חמוריהם ולא אשכחון יתהון, תלן עיניהון וחמון יתהון יתיבין צאנרא, אזלין גבי אבוי, תנין ליה עובדא, אמר להון דלמא מלא בישא אשמעתיניה. (קצב) אצוותא, גם פה נכ"י אקספארד צטעות אינותא, עיין הערה קפ"ח. (קצג) דלמא מדידכון כו', פי' האם משלכם אכל. (קצד) אעפ"כ אמרין כו', פי' בכל זאת הגידו לו צמיו, והוא יוריד אותם לכס. (קצה) ואזלין ואמרין ליה, חסד, תשמי' דאזנו ואחתינון. וכן חסד נכ"י אקספארד, ונאמר לנכון נכ"י כרומי, וצמירד חזית חסד גם המלות וזאלן ואמרין ליה. (קצו) ר' אלעזר ז"ר שמעון, המאמר הזה עובדא צמירד ערך אצוותא, ח"ל. (עם איזה תקונים שתקנתי צו) צפרשת [ז"ל נפסיקתא או נפסיקתא] ויהי בשלח פרעה, ר' אלעזר ז"ר שמעון [ז"ל ז"ר שמעון], אזל לגבי רש"י לקוניא [ז"ל לגבי ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא] חמוי, נכס ליה חד חור ואפס חד אזו [ז"ל אצוותא] דפיתתא, ופתח ליה חד כוז [ז"ל כוזא עיין להלן הערה קצ"ט] דחמרי, פי' אזו דפיתתא קיטורא דלחם, כלומר תנור מלא אזו כמו אצתא אליתא (עיין ערוך ערך אליתא ז') עכ"ל, וכתב המוספי פי' מלה זו עריסה, וכן תרגום עריסותיכם אצוותכון עכ"ל, וצמירד ערך אצוותא כתב ח"ל, אפס ליה חד אזו דפיתא פי' הערוך תנור ולא כהר, אלא עריסה מליאה עיסה, תרגום ומשארותיך, נאצוותיך, ונפסקא דויהי בשלח אמרו כך, הוה יתיב קמי תנורא אמיה אפיא והוא אכיל עד דאכיל כל אצוותא דפיתא עכ"ל, כוונת המעריך למאמר שלפני זה נפסיקתא פה, עיין הערה קפ"ז. ויש להעיר צמירד הדורות אות ש"ן ערך ר"ש בן יוסי בן לקוניא, כתב ח"ל. ועיין ערוך ערך אצוותא שכתב ח"ל צפ' ויהי בשלח פרעה ר"א בן שמעון אזל לגבי רש"י לקוניא כו', לא מנאחי לא צרבה, ולא צילמדנו, ועכ"פ ט"ס י, וז"ל ר"א ז"ר שמעון אזל לגבי ר"ש בן יוסי בן לקוניא, עכ"ל. והנה תקונו זה נכון מאד, וכמו שהוא לנכון לפנינו נפסיקתא. אך מה שכתב שאינו לא צרבה וילמדנו, הוא יען כי ראה צמירד כתוב בפרשת, ונעלם ממנו שז"ל בנפסיקתא כמו שתקנתי בראש הערה זאת, כי המעתיק ראה צמירד ב' והשגה שהיה ר"ח צפרשת, ואחרי טעות הגאון צמירד סדר הדורות, נמשך גם הרצ צמירד בן יוחאי, מענה ק"ל (דף קכ"א ע"א) וצנה עליו מגדל המורה צמירד ח"ל, רצונו נתן גם הוא קבל מרצותיו מדרש' ספר הזהר צמירד פה, שכן כתב צמירד הערוך ערך אצוותא, ח"ל צפרשת ויהי בשלח פרעה ראש

(קצו) ונכם ליה חר תורא, ואפא ליה (קצח) גן חדא אצותא דפיתתא, ופתח ליה (קצט) חר כובר דחרר, (ר) והוה מויג ליה, והוא שתי, אמר אפשר ששמעת מאביך, (רא) כמה הוא שיעורו של כוס, (רב) א"ל כמהו שהוא אחת, ובצונן שתיים, ובחמין שלש, אבל לא שיערו חכמים בכוסך שהוא קטן, ולא ביינך שהוא יפה, (רג) ולא בכריסי שהוא רחבה:
(רד) ר' אלעזר בר'ש, (רה) איתמני ארטל ליפרין, קטול בני אנשא, דהוו חייבין קטולין

הערות ותקונים.

ראש'ש אזל לגבי ר"ש זר יוסי בן לקוניא, וזאת לא נמצא דבר לא זמיר ולא נמדרש תנחומא, ומזאת כי הקדימני זהערת פליאה זו הרב הנקי בכל חדרי התורה צב' סדר הדורות (דף קל"ו ע"ג), ועתה צל ורחה, שכתוב הוא נמדרש' של רש"י הוא ס' הזהר (פרשת שלח) נקצת שניים עיין צו וכו', ומ' הערך הלשון צל' ויהי צלח ולא כתב נמדרשו של רש"י פ' צלח? וראה לפי שנייהם הסתירו ידיעות קבלות רש"י וכו' עכ"ל, אולם אחרי מה שכתבתי נסתר כל צינו זה, וקורי עכ"ש יסודו, כי כוונת הערך על הפסוק הזאת דויה צלח, וקצר המעתיק וכחצ' בפ' נמקום בפסקא, ושגויות כאלה נעשו לרוב מחוסר ידיעת המעתיקים, וראיתי שהתעורר גם צה הנאון צעל תולדות ר"ב דל"ג, והעיר גם כן שהמאמר הזה לא נמצא שם צהר ערך לא רמז קל ממנו, ואני מזאתי המאמר מהפסיקתא כנה גם צירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד אך נסתר שם נחפזון המעתיק מאמר צאמצע, וכ"ל ר"א צר"ש אזל לגביה ר"ש זר יוסי בן לקוניא חמוי [ונכם ליה חר תור ואפא ליה חדא אצותא דפיתתא ופתח ליה חר כובר דחרר], ומנ ליה והוא שתי וכו', ודלג מן חמוי עד חמר. (קצו) ונכם ליה, פ"י ושחט, וכ"ל אקספארד צטעות צכס ליה. (קצח) גן חדא, צ"ל גו חדא, וכ"ל אקספארד כרמולי ונערך ערך אצותא ליתא-מלת גו, וצחמת מיתרת היא, (קצט) חר כובר, צ"ל כוצא, וכן הוא לכונן צכ"י כרמולי, וכ"ל אקספארד, והמלה מורגלת צדרז"ל, עיין ערך ככא א', והיא כלי של יין euva, (ר) והוא מציג ליה והוא שתי, חסר עוד פעם שתי, והוא מציג ליה והוא שתי, כמו שהוא לכונן צירושלמי שם, וכ"ל אקספארד, ועיין זהערת השנית. (רא) כמה הוא שיעורו של כוס, צירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד, כמה אדם צריך לגמול צכוס, וכחצ' שם הרא"פ כמו הנמיאני, כלומר שאין מדרך ארץ לשמות כוסו צצ"ל, ואחצ' שותה צ' כיסות צאחת. (רב) א"ל כמו שהוא אחת כו', וכ"ל צירושלמי וכ"ל אקספארד, אזל צכ"י כרמולי צטעות כמו שהוא, א' צנזון, וצ' צחמין שחצ' ג', וטיס הוא. (רג) ולא צכריסי שהיא רחצה, צכ"י אקספארד צטעות ולא צכריסי שהיא דחצה, מרומצ כרסו של ר"א צר"ש יסופר צש"ס צצ"ל (צ"מ פ"ד ע"א) כי הוא מקלעי ר' ישמעאל צ"ר יוסי ור"א צר"ש צהדי הדדי הוא ע"ל צקרא דתורי (צמד צקר) צנייהו, ולא הוא נגעה צהו, ויש להעיר צפסחים פ"ו ע"ב, ר' ישמעאל צ"ר יוסי אקלעל לצי ר"ש צ"ר יוסי בן לקוניא, והוא ליה כסא כו', ושחיה צחד צימנא, א"ל לא סבר לה מר השותה כיסו צצת אחת הרי זה גרגון, א"ל לא אחרי צכוסך קטן, וייך מתוק, וכריסי רחצה, י' לתקן שצ"ל ר"א צר"ש אקלעל לגבי ר' שמעון צ"ר יוסי בן לקוניא, והוא ספור הפסיקתא, וצירושלמי אך צקצור וצשגוי, כדרך רוב הספורים הירושלמיים הצאים צצצ"ל. (רד) ר"א צר"ש כו', צירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד, חסר התחלת המאמר מן ר"א צר"ש, עד והוא ר' שמעון בן קרחא. (רה) איתמני ארטל ליפרין, צכ"י אקספארד איתמני ארכין ליפרין, וכ"ל כרמולי איתמני לפירון ארבו, ומתוקן שם צנדו צכתצ יסן וסון ארצולפילון, אך גם התקון הזה צריך תקון, ונשלחם צריך לומר ארכיליפורין, כמו שחראה צערך ערך ארץ (וחסר צדפוס פראג) ח"ל ונפסיקתא דויהי שלח פרעה, ר"א צר"ש איתמני ארכולפורין, קטיל צני אשחא דהוה קטולין, פ"י ארכולפורין שר הטנאים עכ"ל. אולם פ"י בן לפי העין, אחצ' היא הוראת מלת ספקלטור אזל ארכילפורין היא המלה היוונית αρχολοπαρ, שר ממונה על מחפשי עושי עולה העוזרים על חוקי המלך (עיין תולדות ר"ב דל"ב), והספור הזה מוצא ג"כ צצצ"ל (צ"מ פ"ג ע"ב) איתמני לר"א צר"ש, וקא חפס גצני, שלח ליה ריב"ק חמוי בן יין, עד מתי אחצ' מוסר עמו של אלהיו להריגה, שלח ליה קוים אני מכלה מן הכרס, שלח ליה ינא צעל הכרס ויכלה את קויו, ועיין רש"י שם (פ"ד ע"ב) ד"ה רשעה, ועיין ערך ערד פרהצנן

קטולין, והוא (רו) ר' שמעון בן קרח, קרי עליה חלא בר חמרא, א"ל למה את קרית לי חלא בר חמרא, לאו (רו) כוסים כוסחים כסחתי מן הכרם, לאו בני אנשא דחייבין קטול קטלתי, (רח) כגון דערקית ואולית ללודקיא, א"ל הוה לך לברוח לסוף העולם, וליתי בער הגינה ויקין את קוציו:

(רט) ר"א בר"ש שאל את ר' שמעון בן יוסי בן לקיניא חמי, אמר ליה מה הדין דכתיב, שמלתך לא בלחה מעליך (דברים ח' ד') שמא (רי) כלי קוריות היו מהלכין עם ישראל במדבר, א"ל (ריא) ענני הכבוד היו מעטפין אותן, (ריב) ולא היו בלין, א"ל שמלתך לא בלחה מעליך, ולא היו גרילין, א"ל (ריג) חלוון הוה, כל מה שהוא גרל נרתיקו גרל עמו, ולא היו צריכין תכבוסת, א"ל ענני כבוד היו (ריד) מנהיצים אותן, ואל תתמה (רטו) אינן מנהיצין אותו אלא

הערות ותקונים.

פרהנן, ותראה שהיתה לפנינו נוסחא אחרת בנמרסא ס. (רו) ר' שמעון בן קרח, ז"ל ר' יהושע בן קרח, כמו שהוא לנכון בירושלמי ס, וזכ"י אקספארד וברמולי, ובגבלי ס. (רי) כוסים כוסחים, ז"ל קונים כסומים, כמו שהוא בירושלמי ס, וזכ"י אקספארד, וברמולי. (רח) כגון דערקת ואולת ללודקיא, כ"ה זכ"י אקספארד וברמולי, חלל בירושלמי ס, והוא ריב"ק צווח ליה חלא בר חמרא, א"ל למה את צווח ליה כן, א"ל עד דערקת ואולת לך ללודקיא, א"ל ולא קונון כסיחין כסחתי, א"ל ולא הוה לך לילך לסוף העולם, להניח צעל הגינה שיקח את קונו ע"כ, ופי' מדוע לא ברחת מפני המלך, הלא יכולת לברוח ללודקיא ושם הוא מנוס ומקלט להמלט מפני פחד הרומיים זא"י, וכן תראה על עונדא כזו בנמרסא בגבלי (צ"מ פ"ד רע"א) שאמר אליהו לרי' זר' יוסי, חניך ערק לאסיה את ערק ללודקיא, ע"כ. ולפי הגירס' שלפנינו צפסיקתא כגון דערקת ואולת ללודקיא יז לחקו לדעתו שכל, א"ל הוה לך לברוח לסוף העולם כגון דערקת ואולת ללודקיא, ר"ל כמו שנרמז פסם אחת ללוד כי ר"א בר"ש ואצ"ו הסתתרו במערת לוד י"ג שנים, כמזכר בהקדמת תקוני זוהר, ר"ש חיל ליה וערק למדברא דלוד ולתגניה נחד מערתא הוא ור"א נריה ע"כ. (רט) ר"א בר"ש שאל כו', מוצא זילקוט עקב רמז תתין ד"ה ויעקב וירעוב צ"ס הפסיקתא, ובשנה במדרש חיות צ"י כפת תטופנה, ובמדרש ש"ט מזמור כ"ג פ' צלחת דא, ובדברים רבה סוף תנא, וזילקוט תהלים רמז תרנ"א צ"ס מדרש תהלים, ומנחת צצניו הלקט כ"י (אשר ראיתי חלל המוות הרב החכם הגדול מהר"ם מייזן ז"ל) עריגה השגיגות סימן קכ"ה, א"ל הניח המחמיר הזה צ"ס הפסיקתא דויהי צלח, וכן מוצא בתניא רנתי סימן מ"ח ג"כ צ"ס הפסיקתא. (רי) כלי קוריות, וכ"ה זכ"י אקספארד, וז"ל קוריום, וזכ"י ברמולי קולוריות, וט"ס הוא. ומוצא צערוך ערך קר ח', ח"ל צפסקא ויהי צלח שחל כלי קוריים היו מהלכין עם ישראל במדבר, וכחצ שם המוספי פי' צל' *καυρος*, חוט הערב ונקרא כן כלי האריגה ע"כ, ועל תניא רנתי ס, כתב "פי' כלי קוריות ענים עקורות" טעה במחש' ובגליון הילקוט עקב רמז תתין נרשם "פי' צנדים עשויים מעור" עכ"ל הטעות הזו נולד להמפרש, יען קרא המלה קוריים צ"ס סתומה, וכן עלה הטעות הזה בצ"ר פתח ופע"א, ובדברים רבה ס, בצלחתם קוריים, וט"ס הוא, ולאמר לנכון בקה"ר פ' ונחתי את החיים וצאנדה שמואל פ"א. (ריא) ענני הכבוד כו', במדרש חיות נשתנה הלשון בצריכות, מהיכן היו לנשין כל אחת מ' שנה שעשו ישראל במדבר, ח"ל ממה שהלצ"ס מלאכי השמר, ה"ד וחלצ"ך רקמה, ר' סימני אמר פורפירא תרי עקלים אפילויתא ע"כ, וכ"ה במדרש ש"ט מזמור כ"ג. (ריב) ולא היו בלין, זכ"י ברמולי כלי, ובמדרש חיות כלים, ובשניהם ט"ס הוא. (ריג) חלוון הוה, מוצא צערוך ערך חלוון ג' צ"ס פסיקתא זאת, והוא מין חומט (שנעקע), ויש ממיניו שם חיים צנרתק, עין צמ"ל בהערה ס. (ריד) מנהיצים, זכ"י אקספארד צטעות מנחנין, וזילקוט תהלים ס' צטעות מנחנין, וז"ל מנהיצים, וניסיון עיני כצום ולצון (צליכען). (רטו) אמיטון, כ"ה גם זילקוט עקב שם רמז תתין צ"ס הפסיקתא, וז"ל האמיטון כאשר כבר מלתי אמורה בהכרמל (שנה ראשונה סימן מ"י נד שע"א) וזכ"י אקספארד נאמר לנכון אמיטון, ובמדרש דברים רבה הג' אמיטון, וזילקוט תהלים רמז תרנ"א המוטון, ושם הג' נא ולמד מסלמנדרא המוטון הזה, ותקור הילקוט הזה הוא במדרש ש"ט מזמור כ"ג, פ' צלחת דא, ושם לפנינו

אלא באור, א"ל ולא הי' ריחן קשה מריח הזיעה, א"ל (ריו) מתלכלכין היו ברשאי
הבאר, שנאמר וריח שלמותיך כריח לבנון (שה"ש ד' י"א):
(ריח) ר"א בר"ש אחמני אנגרנטום, (ריש) הוה מפיק עוברא, חד זמן אתא אליהו
ז"ל

הערות ותקונים.

לפנינו הסימון, ולפי צעל הילקוט היחה הג' המוטון, אך המעתיקים שצבו המלה והצינו
הסימון, ע"פ מה שמצאו צדצרים רצה, ומלת מסלמנדרה צילקוט, נוספה צטעות מאחד
המעתיקים, אולם גם צכל המקומות האלה המלה מוטעת, וז"ל אמיינטון, וכן צצצולי
הלקט צכ"י הצגתו צהערה רש"ט גם צתניא רתני שס, מונא צס הפסיקתא לנכון,
וצכ"י כרמולי אמיינטון. ז"ל אמיינטון וכן נאמר לנכון צמדרש חזית פ' נפת חטופנה, ומונא
צמוספי ערך אמיינטון, והיא המלה היונית *ἀμύντος*, והרומית *amiantus* ופי' אבן
מיוחדת שאינה נחכת צאש וקרחת צל"א (אזנעסט) ומונא ילרנו חוטים לצנר אשר יתלכנו
צאש, ולא תנע צס מואמה, ומעמה יאש כאור פשר דברי צעל אגדת צראשית (סוף פ"ב)
תשל לצנים שהיו מוכרים אחד מהן מוכר פשתן, ואחד מהן אמיינטון [אמיינטון] זה אומר
אמיינטון שלי, זה אומר שלי, אחר להן צעל הסחורה את אומר אמיינטון [צ"ל אמיינטון]
שלי, ואת אומר אמיינטון [אמיינטון] שלי, הרי אש לפיכס, לטייכס הוא צוק, אזה
פשתן ואזה אמיינטון, כך אומר כו', הפשתן נשרף אמיינטון לא נשרף כו' ע"כ, והרב
מהר"ם די לונאנו הכנים צאגדת צראשית סס צפנים "פי' קנצוס" וטעה צמח"כ, כי קנצוס
הוא *cannabis* (החלף) אצל אמיינטון הוא אזנעסט, כמו שכתבתי, גם העירוי צהכרמל
סס כי שזה הרב צעל קרבן עדה, צפי' המלה הזאת צירושלמי שנת פ"ז סוף ה"ב, רב
כהן צסם רבנן דקסרין, המיינטין חייב משום מלכץ, ועל זה כתב צק"ע המיינטין אותן
שעושין המיינות והס הכמות עכ"ל, ומה רצה שניאחו צזה, כי מלכד אשר המיינא אינו
כמות, כי אש אזור ותורה, ומלכד אשר לפי פירושו דברי צירושלמי הס כריר חלמות,
לחייב עושה כמות משום מלכץ? מלכד אלה, האמת עדה נאמנה לעצמה, שמונת צירושלמי
על האמיינטון המדובר פה, ועי' חייב צאמת משום מלכץ, כי שרפתו היא כנוס, ועמה
ראיתי צעל כיצד מעריכין דד כ"ד, התעורר ג"כ על צירושלמי. (רש"י) ולא היה ריחן
קשה, לפני המאמר הזה נאמר צחית וצא"ט, א"ל ולא היו עושין כמות, א"ל אש
צמיתחן לא עשו, צחיתו עשו? וצכ"י אקספארד וקרמולי חסר זה ג"כ, וכמותו היא כנים,
עיין ערך צכ"י כמות א', וצילקוט תהלים רמז חר"א, הנוס' צללות, וצ"ל אמיינטון, וז"ל
כמות, וצדצרים רצה סוף תנא, הנוס' מלכות ופי' המ"כ כנים, עיין שנת דף י"ב ע"א.
(ריו) מתלכלכין היו צדשאי הנאר, ז"ל מתלכלכין, כמו שהא צכ"י כרמולי, וצילקוט עקב
צסם הפסיקתא, וצכ"י אקספארד מתלכלכין, ז"ל מתלכלכין והוצא צערך ערך לכלך צסם
הפסיקתא. אך ט"ס נפל שס כי צמקוס צראש, ז"ל צדשאי, ויפה פירש שס ענין לחלוחית
ומה שחרגס שס הרמ"ל (פעראונריינגען צעפלעקען) טעות הוא צידו, כי אין זה ענין
הערך הזה, אך ראוי היה לו לתרגם (צעפייכטען), וצמדרש חזית שס ולא היה עושין
ריח רע מריח הזיעה של גופן, א"ל מתענגעין היו צעצב הצאר, הה"ד צנאות דשא ירצני,
והיה ריחן נודף מוסף העולם ועד סופו, צא שלמה ופירש וריח שלמותיך כריח לבנון ע"כ.
וכ"ה גם צמדרש ש"ט מזמור כ"ב, וצילקוט תהלים שס, וצמדרש דברים סוף תנא, היו
מתענגים צנאות דשאים של צאר והיה ריחן מפעפע צכל העולם ע"כ, ז"ל מתענגעין
צמקוס מתענגים, וצמדרש חזית שס י' לתקן ג"כ מתענגים צמקוס מתענגעין, עיין
ערך ענג ענין מה שהעירתי צפסקא דאחרי מות. (ריח) ראצ"ש אחמני אנגרנטום
צירושלמי ומדרש' וצילקוט לא נמצא המאמר הזה, וצכ"י כרמולי אנגרנטום, וט"ס הוא,
וצכ"י אקספארד, אנגרנטים צכ"ף, וצערך ערך אנגרנטים הניא ח"ל, ראצ"ש אחמני
אנגרנטים כו', צפסיקתא דויהי צללה, פי' כחק, והיה סונל כל דצר על כחפו, כמו
ארגטים דילמדנו עכ"ל, כוונתו למאמר הילמדנו שהניא צערך ארגטים, אולם מלת אחמני
תורה שכתובה צאזה פקודה ומשמרת מאת המלך, והרמ"ל הניא המלה היונית *αγγαρσεν*
(לאסטערענער) ולפי תרגומו זה היה לו לתקן, שז"ל אנגרנטום צצ"ית וסמ"ך כמו שהא
לפנינו צפסיקתא, גם נדפס שס ראש הערך וגם המלה צענמה, אנגרנטים תחת אנגרנטים,
צספון האומיות, ואף מזה העלים עין, וראיתי צתולדות ר"נ (נד ל"ב הערה 20) העתיק
דנרי

וְיָלַד לְנִבְיָהּ, בְּרִמּוֹת (רַב) חֹד סָב, אָמַר לוֹ אֶתְקִין, לִי בַעֲרָא, אָמַר לוֹ מַה אֵיךְ
 נִבְדָּ לְמַטְעֵן, אִל (רַבָּא) חֲדָא תְּפִיסְתִּי וְחֲדָא גּוֹלְתִי וּמִירְכּוּב, אִל אֲתוּן חֲמִין
 (רַבָּב) כְּדִין סָבָא דֶּאֱנָא מְעִין לִיה, (רַבָּנ) וּמִוּבִּיל לִיה לְסוּפָא דַּעֲלָמָא, וְהוּא אָמַר
 לִי אֶתְקִין לִי בַעֲרָא, אִל וּבַעֲרָא אֶת לְמִירְכּוּב אִל אִין, אֶרְכִּבִיהּ וְהוּא מְסִיק לִיה
 מְוִרִין, וּמַחֲיָה לִיה (רַבָּב) גְּלִימִין (רַבָּה) וּמַעֲבֵר לִיה חֲקִלּוֹן דְּרִדְרִין, (רַבָּב) לְסוּפָה
 שְׂרִי מְנַטִּיל גְּרִמְיָה עֲלוּי, אִל סָבָא סָבָא (רַבָּב) קִלִּיל גְּרַמְךָ וְאִין לֹא אֲנָא מְקַלֵּק
 לָךְ, אִל וּבַעֲרָא אֶת (רַבָּה) לְמַנְשָׁמָא צַצְחָר, אִל אִין, מַה עֲבַר אַעֲלִיָּה (רַבָּב) רְחֹד
 חֲקֵל, וְאוֹתִבִּיָּה תַחֲוֹת אִילֹן, וְיִהֵב לִיה אֲכוּל וּשְׁתָּה, וּבִיוֹן דֶּאֱבָל וּשְׁתָּה, אִל כֹּד
 חֲדָא (רַל) מְרִיפְתָּא לָהֶן לָךְ לֹא מַב לָךְ, צִייר אֲוִמְנַתְהוֹן דֶּאֱבַהֲתָךְ, וְאִל (רַלָּא) וְאִית
 בָּךְ מַתְנִי לִי, אִל הֵן, אִית דֶּאֱמָרִי תַלְת עֶשְׂרִי שָׁנִין עֲבַר אֱלִיהוּ זִל מַתְנִי לִיה,
 עַד דֶּאֱמָר סִיפְרָא, וּבִיוֹן דֶּאֱמָר סִיפְרָא, אָמַרִין אֲפִי (רַבָּב) גּוֹלְתִיהּ לֹא הוּא יִכִּיל לְמַטְעֵן;
 רַבָּן

הערות ותקונים.

דברי הערוך האלה והציג נ"כ אנכרטס כצ"ח, ולא חיקן לפי תרגום היוני של הרמ"ל,
 וכחז שם לפי הענין ומשמעות השם, הוא מטיל אנגריא וענדת המלך על יחידיו העם,
 עכ"ל. ואולי היא המלה היונית ἀγγαρεῖς. פי' פקיד השולח שלוחו המלך הנקראים
 אנגרי, והצית רפוייה ונקראת כמו וי' כידוע. (ריט) הוא מפיק עונדא, נכ"י אקספארד
 מפיק ענדא, ומלת הוא חסר שם. (רַב) חֹד סָב, נכ"י אקספארד נטעות סנחא, וז"ל
 סנ חד. (רַבָּא) חֲדָא תְּפִיסְתִּי וְחֲדָא גּוֹלְתִי וּמִירְכּוּב, נכ"י אקספארד הדל שזיק חיפסתי,
 והדל גולתי ומרכבו, ונכ"י כרמולי הדל אפוסתי והדל מרכב, ראינו פה נוסחאות שונות
 ופחרונם נעלם מומי. (רַבָּב) כְּדִין סָבָא, ז"ל הדין סנא, כמו שהוא נכ"י אקספארד וכרמולי.
 (רַבָּב) וּמוּבִיל, נכ"י אקספארד נטעות ומייכל ליה. (רַבָּב) גְּלִימִין, נכ"י אקספארד נטעות
 גלנין, וז"ל גלימין, ומובא צערוך ערך גלס בשם הפסיקתא, וכחז נגזיות ח"י גלימחא
 ע"כ, הן אחת שכן הוא תרגום נגזיות, אולם לא אל האורח הזאת מטרת המלה פה,
 כי אם אל האורח השנית, שהיא עמקים כי תרגום יפירו צעמק (איוצ ל"ט כ"א) מחפזין
 בגלימח, ולכ"ז ענין המאמר נאה מאוד, העלכו הרים. והורירו עמקים, וענין מתורגמן
 שרש גלס, שכתב חסו דבר תימה שנשי השרשים דבר והפכו, כי תרגום של נגזיה ועמק,
 שניהם גלימח ע"כ. (רַבָּה) וּמַעֲבֵר לִיה חֲקִלּוֹן דְּרִדְרִין, ז"ל ומעבר ליה חקלון דרדרין
 פירוש העזיר אותו נגדה של קונים, ונכ"י אקספארד מעבר ליה חקלון דכוני וחקלון
 דרדרין, ז"ל דרדרין, ונכ"י כרמולי ומעבר ליה חקלון רבים וחקלון דכרכרי, ז"ל
 חקלון דכנין וחקלון דרדרין, וגם כיצין פי' קונים, קוץ המדבר, תר' כוני מדברא.
 (רַבָּב) לְסוּפָה שְׂרִי מְנַטִּיל גְּרִמְיָה עֲלוּי, פי' צסוק החל להפיל ענמו עליו, ונכ"י כרמולי
 נטעות לסוק שרי מניעל גרמי' עליו. (רַבָּב) קִלִּיל גְּרַמְךָ כו', וכ"ה נכ"י אקספארד, ונערוך
 ערך קלק, הציג וז"ל צפסיקתא ויהי צלח ומקלק צסוקא, קליל גרמן [ז"ל גרמך] ואי
 לא חנא מקלקלך [ז"ל מקלקלך] היינו מטלק שפירשו צמקומו עכ"ל, פה הציג הערוך
 שני מחמרים נפרדים מהפסקא הזאת. כי המאמר הראשון וחקלק צסוקא, הוא למעלה
 צפסקא הזאת ענין הערה קס"ט, והאורח המלה השלכה תי' וישך אל המים, וקלק לנו
 מוא. (רַבָּב) לְמַנְשָׁמָא צַצְחָר, ז"ל צצחא, כמו שהוא נכ"י אקספארד וכרמולי, ופי' לשאוף
 רוח מעט. (רַבָּב) לָחַד חֲקֵל, וכ"ה נכ"י אקספארד וכרמולי. וראיתי צערוך ערך קלון,
 הציג ח"ל צסוק צסוקא ויהי צלחא, אע"פ אחר קלון ואחציה תחתו חד חילין, סוף אחד
 דקל עכ"ל, וכחז הרמ"ל פה חסר הנוץ וז"ל נקלון והוא מערך נקלון, שהם מיני
 תמרים חצונים ע"כ, ואין דעתי נוטה לזה, גם אין ענינו עולה יפה, ואין אחשו צפסיקתא
 אחר היתה לפני הערוך נמטה אות ח ממלת חקלון, וכאלו קלון, ופי' חקלון שדה
 כמו לעיל צפסיקתא ומעבר ליה חקלון (ענין הערה רכ"ה), וכמו שהוא לפנינו, ונכ"י
 אקספארד, וכרמולי, לחד חקל, ולדעתי הס"א אשר הציג הערוך חד דקל, יש לחקן
 שז"ל חד חקל. (רַל) מְרִיפְתָּא, כ"ה גם נכ"י אקספארד, וכרמולי, ופירושה נעלם מומי.
 (רַלָּא) וְאִית נָךְ מַתְנִי לִי, נכ"י אקספארד ואיתנך מתיני לי. (רַלָּא) אֲפִי גּוֹלְתִיהּ כו', פי'
 כיון שלמד חורה אף את נגדו לא היה יכול לשאת מרפיין כהו, ענין ערוך ערך גל ג',
 ומתורגמן

(רלג) רבן גמליאל הוה ליה בן בית אחד, והוה מוליך ארבעים סאה אצל תחתום, א"ל כל הדין חילא אית בך, (רלד) ולית את יהיב בסיפרא, וכיון דאמר סיפרא, אפי' תר סאה לא הוה יכול טעון, ואית דאמרי אפי' (רלה) סבינתיה (רלו) אי לא חורן מעבר ליה מן עלוי לא הוה יכול מעבר ליה; (רלז) ר"א בר"ש (רלח) איתשש, וארגלית דרעיה, וחמא לאינתתיה דהיא (רלט) דחבא ובכייט, אמר לך חייך דאנא ידע למה דחבת, ולמה בכייט. דחבת, דאמרת טוביו מה חלקי בדין עלמא, טוביו דארבקות להדין גופא צריקא, דבכייט, דאמרת ווי לי דהדין גופא (רמ) אזל לרימה, (רמא) וכן הוא מרמז אנא דמך (רמב) ברם חס ושלום לית דא משלש בי אלא תר תולעתא דעתידא דנקרא אחורי אורני, (רמג) דחד זמן הוינא עליל לבי כנישתא, ושמיית קליה דחד בר נש מדרף, והוה ספיקא גבי למעבר ביה דין ולא עבדית, (רמד) וכיון דרמך אתיהיב גבי

הערות ותקונים.

ומתורגמן גל ג', וזכ"י בטעות לא הוה יכול מעין, ז"ל לא הוה יכול למטען. (רלג) רבן גמליאל כ"י, נשנה במדרש חזית זכ"י ידיו נלילי זהב, והציג פה לרואים על ספורו שעי' שלמד תורה תשע כח. (רלד) ולית את יהיב בסיפרא, וזכ"י אקספארד ולית את יהיב ליה בסיפרא, ונס זה בטעות וז"ל ולית את יהיב לוי בסיפרא, פי' ואין אחת ויש עוסק בתורה. (רלה) סבינתיה זכ"י כרמולי סבינתא, ונשיהס בטעות, וז"ל סבינתיה. וזכ"י אקספארד הגי' סבינתיה, ובמדרש חזית זכ"י ידיו נלילי זהב, אפי' סבינה לא הוה יכול למיסבל, וכן מוצא צערוך סוף ערך סבן, ח"ל בפסיקתא ויהי בשלח אפי' סבינתא לא הוה יכול טעון עכ"ל, והיא מלה יוונית ורומית *Sabanum* ופי' נגד דק וכיש המוספי. (רלו) אי לא חורן מעבר ליה, מן עלוי לא הוה יכול מעבר ליה, במדרש חזית הגי' אלא חורן מעבר ליה מן עלוי דהוא לא הוה יכול מעבר ליה, ר"ל אחרים העבירו את נגדו מעליו כי הוא צענו לא היה זכילתו להעביר מעליו, וזכ"י כרמולי ואקספארד הלזן ונשנא. (רלז) ר"א בר"ש, כל המאמר עד סופו מוצא בקהלת רבה פי' מן חלק. (רלח) איתשש, מוצא צערוך ערך תש, בשם פסקא דיהי בשלח, ר"א תש, פי' חלה. (רלט) דחבא ובכייט, וזכ"י אקספארד דחבא ובכייט, וזכ"י כרמולי דהוה חוכה ובכיה, ובמדרש קה"ר חמיתיה איתתא וחייבת ובכייט. (רמ) אזל לרימה, פי' למקום עבר רמה ותולעה, ובמדרש שם הגי' לאדמה, וזכ"י אקספארד, מיל לרומה, ז"ל לרימה. (רמא) וכן הוא מדמוך אלא דמוך, זכ"י אקספארד וכן הוא מדמוך אלא חסר מלת דמוך, ונשיהס בטעות, וז"ל וכי הוה מידמך חסר לה אלא דמך כ"י, כמו שהוא לנכון במדרש שם. (רמב) ברם חס ושלום כ"י, ז"ל ברם רמה חס ושלום כ"י. (רמג) דחד זמן כ"י, כל הספור הזה הוה בש"ס צבלי צ"מ כ"ד ע"ב, בלופן אחר ששכח אחר מותו צבליה כ"ב שנה. אפי"כ ראו תולעת וינאח מאזנו, ונא צחלוס, שסנת הדבר הזה, יען שזע פעם צזילתא דרבנן ולא מיהא ע"ש. (רמד) וכיון דמך אחיהב גבי, פה חסרים הדברים האלה וכיון דמך אחיהב [צדה] גוש חלב, והוה רשז"י מתגלי על מרומיא ואמר להון, חד עין דימין דהוה לי, ולית אחין יהיב] גבי, כמו שהוא לנכון זכ"י אקספארד וכרמולי, ובמדרש קה"ר וכן תראה צערוך ערך מרן צ', שהציג בפסיקתא דיהי בשלח איתתא רשז"י מרומיא ע"כ, מזה רואים שהיו לנכון הדברים שהוספתי לפני הרצ צעל הערוך בפסיקתא, ואודות המקום מרומיא, עיין תנארות הארץ (נד ק"א ע"א) למערב צפת, מטה מעט צפונית, צערוך צ' שעות. על ההר הכפר מירון, ושם ציה"כ ישנה וסמוך לכפר לצד דרום קצוה ר"י הסנדלה, ובסמוך מדרש צלל חקרה עליו, ובתוכו ציון רשז"י לצד דרום, ור' אלעזר צנו למערבו, וצ"ב צעומר הולכים על קצר רשז"י, ור' אלעזר צנו ומדליקין נרות ואנקות גדולות, ושמיחם שם שמיח גדולה, ומתקצנים שם קצון גדול לאפליס, ונקרא הלולא דרשז"י עכ"ל, ונס כפחור ופרת (דפוס צערלין דף מ"ז ע"א) כתב, לדרום חמנת כסתי שעות גוש חלב, לדרום גוש חלב ציושר כסתי שעה הוא מירון, ע"כ. ועיין הערת הרמ"ל לערך מרן. ויש להעיר צהר האזינו (סוף אדרא קדישא זוטא) במערתא דטרוניא, ז"ל דטרוניא. וכן שם אפתיא דטרוניא ז"ל דטרוניא, כמו שהוא להלן שם, והוה צני מרומיא צומחן ע"ש. וגוש חלב היא עיר לנפון צפת צערוך ג' שעות, ונקראת צבליה גי"ס חלא"ב, עיין תנארות הארץ

גבי, והזון בני מרניא אולין ובעין למתן יתיה, (רמב) וגוש חלבאי נפקין בתריהון (רמב) בחושרייא ובמרנתיא, חד זמן (רמב) בפניא דצומא רבה, אמרין הא (רמב) עוגתא דנתיציה, (רמב) כך אינון טרחין, (רנ) עד דאנון נקיה, אולין בעון מייתי יתיה, ביו דנפקין לבר משרתא, אתון (רנא) תריין חוויין, (רנב) ושרון סהלכין קרסיהון, (רנג) אמרין (רנב) ההיא שעתא דאנן מייתי יתיה, וכיון דמטון לתרע מערתא, (רנה) קמון ליה תריין חיותא דנורא (רנו) לסישרא, אמרין מאן עייל ומייתי ליה, אכדה אינתתיה אנא עייל ומייתי ליה, דאית לי סימן בניה, עלת בעית למיחי יתיה, ואשכחת דהיא תולעתא (רנז) דקרא אחורי אודניה, בעית

הארץ נד ק"ץ ע"ה, ובמדרש שמו"ר פ"ד מעשה היה צלח ואחותה שהיה אחד מהם חכם חכם, ואחד מהן צניח מדין, נפלה דליקה בצניחו של גוש חלב, צאתה אחותו צניח מדין, נצרך לתקן בשניהם צניח מדין, כמו שהוא במדרש חזית פ' מי יתכן כחל לוי, ועיין מאמר יקיר להרב הגאון הרש"ל רמב"ם פ"ד, בראש ס' קורא הידורות להאכסס הר"ה הכהן, כי צו ערך דברים נפלאים ומוטכלים, על ארבע הערים, גוש חלב, חזון, עכבר, נפת, אף מה שכתב על והנפלה על המניינים האלה שרשמו כו'. ולא רשמו את המצור צדדו"ל, אלא ליעזר צנו של רש"י נקדש גם בגוש חלב עכ"ל, נחמתי טעות פלטה קלומחו, כי גם ר' אליעזר נקדש במרוותא, אצל אביו במצור פה בפסיקתא שלפנינו. (רמב"ה) וגוש חלבא, קרא אנשי המקום צם העיר, והכוונה אנשי גוש חלב. (רמב"ה) במערייא ובמוריתא, כימה במדרש שם, ובכ"ה אקספארד צטעות ובמוריתא. ומוצא לנכון בערוך ערך מין ג', צם הפסיקתא האת דיה בשלח, וכתב חזית תרגום מוריתא, ועיין במדרש צ"ח פ"ד ע"ב רש"י אסתאי להו צלמא כו'. ובמקום גוש חלב הגי' שם צני עכבריא, וד' אמרו שם, ששלח רגל צני צירי, ולפני הערוך ערך מין ג', ונצל כפתור ופרח (ג' צערי) ע"ה ע"ה ע"ה) היתה הירוס במדרש צני מדין, במקום צני צירי, אולם גם לפי הנוסחא שלפנינו נכון הוא. על עכברא וצירי, הם כפרים קרובים זה לזה, עכברא הוא למערב צפת, ודרומית מזרחית למירון, וצירי הוא לצפון צפת (עיין תשובות הארץ נד ק"ף ע"ב), וכן ראיתי בכפתור ופרח (פ"א דף מ' ע"ב) שכתב לנכון צפת צפתות ומאלפים אמה על הר צנוה הוא צירי, ובדף מ"ז ע"ה כתב, ועכברא הוא דרומית למרון כמו שעה ע"כ, ויהיה תראה צרש"י שם במדרש, עכברויא שם מקום שסמך לעירו, לצני צירי, שם כפר אחד שהיו קרובים עכ"ל, ר"ל אהמקומות האלה קרובים זה לזה, כן שלח רגל לשם. וכתב רשמו המניינים צדד רש"י, ש"ה קרובי" כי דברי רש"י לכו שם לפנינו, זכום וסמכים, ואין נפתל צם, והמלות שהיו קרובים מוסבות על המקומות ההם כמו שכתבתי. (רמב"ה) צנתיא דנומא רצה, צ"ל צנתיא דמעלי נומא רצה, פי' צער צ"ח כמו שהוא צנתיא צ"ח פ"ד ע"ב, נומא חד מעלי נומא דכפורי הוא כו'. ואולם צנתיא אקספארד נפקי נומא רצה, ובכ"ה כרמולי אפוקי נומא דכפורי, משמע שהמעשה היה צנתיא צ"ח, ובמדרש שם קרצ נומא רצה, צ"ל ערצ נומא רצה. (רמב"ה) עותמא דנתיניה, צ"ל עותמא דנתיניה, כמו שהוא צנתיא אקספארד וכרמולי, ובמדרש שם אף עותמא עימין יתיה. (רמב"ה) כך חזון טרחא, צ"ל כך חזון טרחין. ובכ"ה אקספארד חסרים המלות האלה. (רנ"ה) עד דלגון נקיי, אקספארד עד דלגון נקיי, ובמדרש קה"ר שם, עד דלגון נקין, וכתב המ"כ נקין טרחין וספחין. עיין בערוך ערך נק עכ"ל, אולם אין כל זכר להוראה האת בערוך. (רנ"ה) חזון חזון, צנתיא אקספארד וכרמולי חזון חזון דנורא, ובמדרש שם ונפקין חזון חזון דנור. (רנ"ה) ודזון, צ"ל ודזון, פי' והחמלו, וכן במדרש שם שרן מהלכין, ובכ"ה אקספארד חסר מלות שרין. (רנ"ה) חזון, צנתיא אקספארד חזון חזון. (רנ"ה) היתה שעה כו', פי' אנשי חזון חזון אחר שרלו הנתינים של אף, עתה היה העת צנתיא חזון, כי מן השמים עומדים לעזרתנו, וכן פי' המ"כ. (רנ"ה) קמון ליה כו', צנתיא צ"ח דף פ"ב ע"ב, מסופר בנזון אחר אשכחיהו לעכנא (פי' נקש) דהירא לה לעזרתא, חזון ליה עכנא עכנא פתח פתח וכן אצל חזון, פתח להו, ע"ה צנתיא. (רנ"ה) לסיטרא, צנתיא אקספארד לשטר, והוא מלשון ולשטר חד הקימות (דניאל ז' ה'), וכן חזן ההר. חר' מסטר טורא. (רנ"ה) דנקרא חזון חזון, וכ"ה במדרש שם, ובכ"ה אקספארד בלשון משנה

וידוי בשלח

(רנח) בעית למקטליה יתיה, ושמעית בת קלא דאמר (רנט) ארפוי למארי חובא למנבא חוביה, אייתניה ויהיבניה גבי אבוי, אמרין מן ההיא שעתא לא איתגלי ר' שמעון בן יוחאי על מרונאי.

(רס) ר"א בר"ש כשהיה נכנס לבית הוועד, היו פניו של רבי (רסא) מקדירות, (רסב), והיו אבוי אומר ליה, (רסג) ראית זה (רסד) ארי בר ארי,

אבל אתה ארי בן שועל, וכיון דרמך, שלח (רסה) תבע באיתחיה, שלחה ליה כלי שנשתמש בו קודש (רסו) ישתמש בו חול, א"ל מה הוא עביר, דלית אנא עביר דכוותיה, א"ל (רסז) כך הוה יתיב לעי באוריתא כל צורכא, הוה אתי מרמך ליה, אמר כל יסורין דישדאל ייתון עלי ואינן אתיין, וכד הוה עונתיה למילעי באוריתא הוה אמר, כל חד וחד מנהון יחזור לווייתה, ואינן אולין להון. א"ל אף אנא עבד כן, קרא להון ואתון, בעא דיולון להון ולא אולין, ואית דאמרין (רסח) תלת עשר שנין חשש בשיניה, שלח (רסט) ואמר לה שמעתי, שמעלין בקודש ולא מורדיין.

כי השבע השביע (שמות י"ג י"ט), ולמה שתי שבועות, (רע) מלמד שהשביע יוסף את אחיו, ואחיו השביעו בניהן, ובניהן לדור אחר.

(רעא) פקוד פקוד אלהים, (שם) ולמה שתי פקידות, פקידה במצרים, ופקידה בסיני, פקידה בניסן ופקידה בתשרי, פקידה בעולם הזה, ופקידה בעולם הבא.

והעליות

הערות ותקונים.

משנזכר. (רנח) נצית למקטליה יתיה, פי' נקסה להרוג את התולעת, ונמדרש ס' נצית מרים יתיה, פי' נקסה להסגר את התולעת. (רנט) ארפוי למארי כו', פי' הנח לנצל הקצו שיגבה את חובו, כי אף אם אין רמה שלטות זו, נזר עליו הדין שחקר התולעת הזאת את אנו, יען החרש עת שזע איש אחד מחרף. כחומר לעיל. (רס) ר"א בר"ש, נשנה בירושלמי שנת פ"ה, ונמדרש קה"ר פי' מן חלק לשננה. (רסא) מקדירות, פי' שחורות מפני שר"א בר"ש היה מנער אותם. (רסב) והיו אבוי אומר ליה, פי' אבוי של רבי. (רסג) ראית, בירושלמי נמדרש הנוסחא יאות תחת מלת ראית, והכונה שראוי לך לסבול ממונו שהוא ארי מן ארי. (רסד) ארי בן ארי, עיין צ"מ פ"ד ע"ב, אודות זה בלחריכה נקט. (רסה) תבע באיתחיה, פי' רבי שלח לאשחו של ר"א שרצו לקטתה לאשה. (רסו) ישתמש בו חול, נמדרש צנלי צ"מ ס', נוסף תמן אמרין בלחרי דמרי ביהא תלי זיניה כולבא רעיה קולתיה תלא, פירש' יתד שהיה הנזר רגיל לתלות עליו כלי זיינו, הנבל הרועה תרמילו תלא. והמשל הזה מונח גם בסנהדרין ק"ג ע"א, אך במקום כולבא ס' קולבאי ופירש' קולבא רעיה, נבל רועה, וצו"ר פ"ה צמתל אמר הן די תליה מרי זייני כולבא רעיה תלא קולתיה, ועיין צערוך ערך קלבאי. (רסז) כד הוה יתב כו', וכ"ה צכ"י אקספארד, וצכ"י כרמולי, כד הוה לעי בלחרייתא כל נרכיה עד דהוה מדמך ליה, פי' שלח הפסיק מלימודו עד שחזתו שינה, ונמדרש קלת כד הוה יתב מלע בלחרייתא הוה לעי כל נרכיה פי' כשיצב לעסוק בחורה היה לומר כל נרכו, וכן צ"ל לפינו עד דהוה מדמך ליה. (רסח) תלת עשר כו', עיין בירושלמי כללים פ"ט ה"ג, וצ"ר סף פ"ג. (רסט) ואמר לה שמעתי כו' צ"ל כמו שהוא צכ"י אקספארד, שלח ואמרה ליה שמעתי, וכן נמדרש קלת שלח ואמר לה, אמרה ליה שמעתי, ולפ"ז שלח אחרי קבלת היסורין שית לדבר זה והיא ענתה לו, מעלין בקדש כו' ואיך ראוי לי, ובירושלמי שנת פ"ה, סיום הספור הזה, עם ישתמש בו חול, והנשאר מן א"ל מה הוה עביר, חסר גם ואינו. (רע) מלמד שהשביע יוסף, נשנה במכילתא בשלח, ומונח צרש' שמות י"ג י"ט, השביעם שיצטוו לזנייהם, ונטעות זיין ס' אחד המנייהם סוטה י"ג, כי אין זכר שם מזה, ובתנחומא ר"ש בשלח מפורש יתרה למה השביע את אחיו ולא את בניו, אמר אם אני משביע את בני, אין המזרים מניחין אותן, ואם יאמרו להן אביו העלה את אביו, הן אומרים להם אזיכם מלך היה, לפיכך השביע את אחיו ע"כ, ולזה כיון רש"י שם ולמה לא השביע בניו כו'. (רעא) פקד פקוד, במכילתא ותנחומא ס', פקד אתכם צמזרים יפקוד אתכם צ"מ סוף פקד אתכם על הים, יפקוד אתכם צמזרה, פקד אתכם צמזרה, יפקוד אתכם על

והעליתם את עצמותי, (שם) יבול מיד, (רעב) ת"ל אתכם, לבשתהיו עולים
ר' מאיר אומר (רעג) אתכם, מלמד שהעלה כל שבט ושבט עצמות
ראש שבטו עמו :

חסלת פסקא ויהי בשלח.

הערות ותקונים.

על נחלי ארנון, פקד אתכם נע"ז יפקוד אתכם נע"ז ע"כ, ויזלקוט נשלם סוף רמז
רכ"ז הביא מאמר המכילתא הזה, וסיים אותו בדברי הפסיקתא דילן, פקידה נמזרים
פקידה נסיני פקידה ננין פקידה נמזרי. (רעב) ת"ל אתכם, נמכילתא ותנחומא, שומע
אני מיד ת"ל אתכם כשתהיו עולים, ומנין שאף עצמות שאר השבטים העלו עמם, שגאמר
מזה אתכם ע"כ, והמאמר הזה הוא מקור לדברי רש"י בתקומתו, למדנו שאף עצמות כל
השבטים העלו עמם ע"כ. וכן נפ"י לסוטה (ז' ע"ב) עצמות כל השבטים העלו מנזרים
והוא שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם עכ"ל ויזלקוט נשלח
רמז רכ"ז, הביא דברי המכילתא וסיים, ז"ה תרי עשר והכוונה כי זה ננימטריא תרי
עשר, והם כל ה"ז שבטים, ואולם הסיום הזה ליתא גם. ועיין בנ"ר פ"ה. (רעג) אתכם
מלמד כו', גירושלמי סוטה פ"א סוף ה"י, אנכי ארד עמך מנזרים ואנכי אעלך גם עלה,
מה ת"ל גם יולה אמר אותך אני מעלה ושאר כל השבטים אני מעלה שכל שבט ושנט
העלה עצמות ראש שבטו עמו ע"כ.

פ ס ק א י"א.

עשר תעשר.

(א) עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר, (רברים י"ד כ"ב), (ב) נבחה להון איש רע עין, (משלי כ"ח
(כ"ב) ר' חנינא פתר קרא בעפרון, דא"ר חנינא כל שקלים האמורים
בתורה

הערות ותקונים.

(א) עשר תעשר, תקן במגילה ל' ע"ז במשנה, נעצרת שבעה שבעות, היינו כל
הזכור, אך כשחל בשבת קורין עשר תעשר, וכן בפסיקתא רבתי פכ"ה פסקא עשר תעשר
סיים, ממה שקראו צענין עשר תעשר והעיר גם הנאמן מהר"מ ז"ל, ת"ל ר"ל ציוס שני
של שבעות כשחל בשבת, קורין עשר תעשר ואע"כ דגם בפסח קורין עשר תעשר, קצת
הדרג של פסח זה כאן בשבעות, לפי שהענין מסיים צענין נתינת התורה כו' עכ"ל.
הנה מ"ז הנאמן מהר"מ, ציוס שני של שבעות כשחל בשבת, כוונתו מפני שיום ראשון של
שבעות לא יחול לעולם בשבת, לפי הכלל לא גדו' פסח, אולם נא"י שנסדרה גם הפסיקתא
דילן אין עושין גם יו"ט רק יום אחד, אבל יתכן שצנזר שהיו מקדשין עפ"י הראיה לא היו
מאשימין בזה כלל לא גדו' פסח כמ"ז רש"י פסחים נ"ח ע"ב ד"ה כחל להיות נצטי בשבת
ע"ז וא"כ איפוא יכול יום ראשון של שבעות לחול ציוס השבת. (ב) נבחה להון, כל מאמר
הפסקא הלזה עד סופו, העתיק המתחומא פ' ראה פ' עשר תעשר, ככתבו וכלשונו לא
נפקד דבר, ובמדרש שו"ר פל"ה העתיק מאמר גדול ממנו, אך בחלקו הסדר, גם נשנה
התחלת המאמר הזה, נצ"ר פניה, ודברי ר' חנינא כל שקלים שבתורה, מוצא גירושלמי
קדושין פ"א רש ה"ז, ונצנצלי בברכות כ' ע"א, ונצ"ר פ"ז ע"א, ורות רבה פ"ז, ובפסיקתא
רבתי פ"א, ובשם"ר שם נעשות א"ר חמא, ז"ל אמר ר' חנינא, ונכ"י כמנול ר' יודן פתר
קרא